

Rapport da lavur 1997

Autor(en): **[s.n.]**

Objekttyp: **Article**

Zeitschrift: **Annalas da la Societad Retorumantscha**

Band (Jahr): **110 (1997)**

PDF erstellt am: **16.08.2024**

Persistenter Link: <https://doi.org/10.5169/seals-236298>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Inhalten der Zeitschriften. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern.

Die auf der Plattform e-periodica veröffentlichten Dokumente stehen für nicht-kommerzielle Zwecke in Lehre und Forschung sowie für die private Nutzung frei zur Verfügung. Einzelne Dateien oder Ausdrucke aus diesem Angebot können zusammen mit diesen Nutzungsbedingungen und den korrekten Herkunftsbezeichnungen weitergegeben werden.

Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. Die systematische Speicherung von Teilen des elektronischen Angebots auf anderen Servern bedarf ebenfalls des schriftlichen Einverständnisses der Rechteinhaber.

Haftungsausschluss

Alle Angaben erfolgen ohne Gewähr für Vollständigkeit oder Richtigkeit. Es wird keine Haftung übernommen für Schäden durch die Verwendung von Informationen aus diesem Online-Angebot oder durch das Fehlen von Informationen. Dies gilt auch für Inhalte Dritter, die über dieses Angebot zugänglich sind.

Rapport da lavur 1997

Lavur dals organs da la LR

Las *radunanzas da delegadas e delegads* ordinarias han gì lieu ils 10-8-1997 a Domat avant l'avertura da la Scuntrada ed ils 13-12-1997 en la sala dal cussegl grond a Cuir. La radunanza dals 10 d'avust ha recepì la Giuventetgna rumantscha GIURU sco nova uniun affiliada da la LR tenor tschentaments LR (TschLR) art. 8.

Las cundiziuns da recepziun èn las sequentas:

- 5 delegadas tenor art. 13 cif. 2 TschLR
- president sco commember dal cussegl LR tenor art. 21 TschLR
- contribuziun a la nov'organisaziun affiliada tenor decisiun en il rom dal preventiv; per 1998 cto. 30034 fr. 32 500.–.

Ils tschentaments LR art. 13, cif. 2 vegnan amplifitgads sco suonda: «Giuventetgna rumantscha: 5 delegadas e delegads».

La radunanza dal december ha prendì enconuschientscha d'in rapport intermediar da la Gruppa da lavur per la decentralisaziun da posts da lavur rumantschs (cf. detagls sut cif. «Uniuns afiliadas»). En la medema radunanza èn ils organs da la LR vegnids elegids da nov. Quels sa cumponan per il trienni da 1998–2000 sco suonda:

<i>President</i>	Jost Falett
<i>Suprastanza</i>	Martin Cantieni (Renania) Rita Killias (Romania) Rina Steier (URS) Silvia Steiner (UdG)
<i>Suppleanza da la suprastanza</i>	Werner Carigiet (Romania) Lina Frei-Baselgia (URS) Cristian Joos (Renania) Jon Peider Mischol (UdG)
<i>Cumissiuun da gestiun</i>	Andri Lansel (UdG) Magnasch Michael (Renania) Duri Sulser (Romania)
<i>Suppleanza da la cumissiuun da gestiun</i>	Paul V. Solèr (Romania) Joachim Vasescha (URS)

La controlla da finanzas vegn procurada tenor la decisiun da la regenza da Theo Huonder da la controlla da finanzas dal chantun Grischun.

Il *cussegl* ha gì duas tschentadas cun 19 tractandas. El ha decidì in palpìri strategic ed operaziunal conc. l'applicaziun dal rumantsch grischun ed ha suttamess a la regenza la proposta da perseguitar sistematicamain la dumonda da l'introducziun dal rg en scola (cf. document). El ha discutà la dumonda da l'instrucziun dal rumantsch en scolas professiunalas il program da la Scuntrada e la decentralisaziun da posts da lavur.

La *suprastanza* ha salvà 15 sedutas e deliberà 211 tractandas. La seduta champestra ha gì lieu a Naz sper Preda.

Il reglament da scharschas ed indemnisiun per il parsura è vegnì revidì.

La *cumissiuun da gestiun* ha salvà 1 seduta. La controlla da finanzas dal chantun Grischun ha fatg la revisiun da detagl dal quint e suttamess il rapport per mauns da la radunanza da delegadas e delegads.

- Uniun da scripturas e scripturs rumantschs: 5avelis Dis da litteratura a Domat; derasaziun/spediziun da la Litteratura; coordinaziun da la SCUNTRADA 1997 cun ils 6avelis Dis da litteratura a Domat;
- CRR: discussiun davart il project „videos rumantschs“ occurrenzas „50 onns CRR“.

2. COLLAVURATURS REGIONALS

Ils collavurats regiunals dattan mintga mais rapport detaglià da lur lavur.

La cumissiun accumpagnanta (CA) ha decidì directivas per la surveglianza da la lavur, en spezial conc. il temp da lavur, la cumpensaziun da sururas, il transport da sururas dad in mais e dad in onn a l'auter e davart il temp da lavur imputabel per sedutas, radunanzas, reuniuns, conferenzas, etc. La surveglianza e controlla directa da la lavur vegn fatga da la persuna da la CA ensemen cun il president da l'uniun regionala pertutgada. Quels infurmeschan il secretari LR che dat rapport e suttametta decisiuns necessarias a la suprastanza. Per il temp da lavur e la cumpensaziun da sururas valan ils urdens chantunals.

La suprastanza ha regularmain discutà dumondas e decisiuns en connex cun la lavur dals collavurats regiunals.

3. SCOLAZIUN E FURMAZIUN

Scolinas

Per in feigl d'infurmaziun davart las scolinas, procurà da l'uniun chantunala, ha la LR fatg la translaziun e sustegnì la derasaziun. Cun gruppas d'acziun en divers lieus èn vegnidas discutadas pussaivladads per realisar prescolinas rumantschas.

Cuminanza da mussadras rumantschas (CMR)

La LR sustegna la lavur da la CMR. Ella infurmescha quella regularmain davart sias lavurs per la scolina. Ella sustegna ils interess da las scolinas rumantschas sin plaun communal e chantunal.

Scolinas a Cuir

Uniun da scolina Cuir (USC), rapport da la presidenta Nicole Kaiser-Campiche:

„En l'onn da scola 1995/96 ha pudì vegnir augmentà levamain il dumber dals scolarets en nossa scolina a total 35 uffants (partiziun sursilvana 21, partiziun ladina 14). Durant l'onn current 1996/97 vegnan perfin tgirads 39 uffants da Heidi Caviezel-Cathomen e da Ladina

Maissen-Huder. En la partiziun ladina pudain nus registrar 15 ed en quella sursilvana 24 uffants.

Las demissiuns dals commembers da suprastanza Ursina Vonzun-Auer e Claudio Dietrich han chaschunà grondas largias. Ursina Vonzun è stada durant 6 onns ina commembra cumpetenta, e Claudio Dietrich ha garanti da sia vart ina basa finanziaria stabila per ulteriurs trais onns entras ses contracts cun sponsurs per il bus.

Era en regard finanziel è l'onn da gestiun 1995/96 in onn da fitg bun success. Nus avain retschet 1 500 francs da la Pro Juventute, avain già entradas da passa 1 700 francs dal lotto; la sairada da teater ha manà entradas da bundant 1 100 francs e la festa da curtin – sco bella finiziun – ha purtà in gudogn da stgars 1500 francs. Correspondentamain hai dà in gudogn da 3 300 francs. Cun il consentiment da la LR avain nus pudì metter a disposiziun 3 000 francs a las mussadras per l'acquist da giugarets, uschia che la munaida è vegnida impundida per in bun scopo.

A la Lia rumantscha engraziain nus en num da la suprastanza e dals geniturs per ses engaschament e sustegn a favur da la scolina rumantscha da la citad da Cuira sco era per la fitg simpatica ed agreabla collavuraziun.“

Scolas fundamentalas tudestgas

En la gruppa chantunala da project per sustegnair la scolaziun supplementara da scolastas e scolasts en vischnancas al cunfin linguistic collavura Gian Peder Gregori.

En connex cun la revisiun da la lescha da scola per introducir ina segunda lingua en las scolas primaras tudestgas dal chantun è la LR s'engaschada cun success per las sequentas formulaziuns:

Art. 4quinquies da la lescha, al. 2: „.... Il segund linguatg en scolas primaras ed en classas pitschnas da lingua tudestga cun instrucziun rumantscha è il rumantsch, uschelunsch che quel na vegn betg remplazzà dal talian sin fundament d'in conclus da vischnanca.“

Art. 15bis da l'ordinaziun: „En scolas primaras ed en classas pitschnas da lingua tudestga en vischn. per gronda part rumantschas po il chantun promover tras ina cussegliaziun adeguata l'introducziun e l'instrucziun dal rumantsch en il senn d'in linguatg da sentupada e da vischinanza.“

Conc. l'instrucziun da rumantsch è la LR en contact cun Bravuogn, Domat (Gian Peder Gregori fa part da la gruppa da lavur per l'instrucziun rumantscha), Flem, Glion, Razén, Trin, Tumein (scola superiura), Veulden/Sched, Ziràn, San Murezzan.

Ils curs da rumantsch en las scolas a Cuira han pitschen success.

Scolas fundamentalas rumantschas

Il post da linguatg da la LR fa lectorats da meds d'instrucziun per incumbensa da la cumissiun chantunala. Il president LR ha collavurà decisivamain per realisar dus dis da scolaziun da la conferenza generala

ladina. La constituziun d'ina conferenza generala en Surselva vegn sustegnida. En connex cun la SCUNTRADA 1997 vegn planisada ina reuniun da magistras e magisters da l'entir territori rumantsch. En quest connex duessan vegnir discutads postulats generals per las scolas.

Conc. emprovas cun il rumantsch grischun en scolas rumantschas spetga la LR las decisiuns da la gruppa da lavur departamentala.

Scolas professionali

Las midadas en il sector da las scolas professionali ed industrialas pretendan novas disposiziuns conc. il resguard dal rumantsch. Tranter Cuir e Glion vegn tschertgà la pussaivladad dad ina coordinaziun da l'instrucziun per scolaras e scolar rumantschs. La scola professionala a Samedan planisescha da realisar emnas intensivass per l'instrucziun da rumantsch.

La radunanza da delegadas e delegads LR ha incumbensà la supranza da perseguir 1997 pli intensivamain la scolaziun en las scolas professionali.

Scolas medias

Cun il departament ed il rectorat da la scola chantunala vegn discutada la dumonda dal resguard dal rumantsch sco rom da maturitad tenor il nov reglament da maturitad. La basa legala exista. Per la pratica ston vegnir elavuradas pussaivladads pragmaticas.

La scolaziun da las scolastas e dals scolasts vegn reglada da nov. La Lia rumantscha è s'engaschada vinavant per mantegnair la posiziun dal rumantsch cuntanschida fin qua.

Cun il „Center svizzer per il perfecziunament dals scolasts da scola media“ (CPS/WBZ Lucerna) è vegnì realisà in curs d'introducziun en la tematica rumantscha per scolastas da las scolas medias da l'entira Svizra. Il curs ha gì lieu ils 28/29-10-1996 en Chasa rumantscha cun il titel „Einführung in das Rätoromanische für Unterrichtende an Mittelschulen“.

La LR sa guida cun la conferenza dals scolasts da rumantsch en las scolas medias per organiser occurrenzass.

Scolas autas

Universitads svizras e da l'exteriur vegnan regularmain documentadas cun material infurmativ davart la situaziun linguistica e sociolinguistica dal rumantsch. Professers, studentas e students visitan la LR per s'infurmar ed en connex cun lavurs scientificas.

Cun ils exponents per l'instrucziun da rumantsch en las universitads da la Svizra existan buns contacts. Ils professers stattan a disposiziun per cussegliaziuns. Els intermediesschan studentas e students per stages en la LR.

Represchentants da la LR han participà a la conferenza interuniversitara rumantscha che ha infurmà davart projects da perscrutaziun actuals.

L'ediziun „Satira rumantscha“ cun lavurs da studentas e students da Turitg e Friburg è vegnida realisada da la LR e preschentada en Chasa rumantscha.

Scolaziun da creschid(a)s

La *Scuntrada e furmaziun ladina* e la *Scuntrada e furmaziun Surselva* retschai-van contribuziuns per curs da rumantsch cun main che 8 participantAs. Tant sco pussaivel ston ils curs dentant vegnir concentrads per cuntan-scher in dumber sufficient da participantas e participants.

Ensemen cun la Romania e l'UdG èn vegnids organisads a Trun, a Lumbrein ed a Zernez curs per persunas che scrivan regularmain rumantsch (chanzlists, persunas da l'administraziun, translaturas e translatur, personal da stizuns, e.a.).

Per la realisaziun da la scolaziun da creschids en las regions senza uniuns specificas (Sutselva, Surses) fan ils collavuratur regiunals ina gronda part da la lavur organisatorica ed administrativa.

La LR collavura cun la Scuola per linguistica applitgada (SLA) a Cuira cun cussegliar ed intermediar servetschs e persunas qualifitgadas per l'instrucziun. Ella ha collavurà per il concept per in „diplom grischun da rumantsch“ ch'ella sustegna.

Lavur da giuventetgna

La lavur da giuventetgna è vegnida sustegnida sco suonda:

- Contribuziun da fr. 32 500.– a la revista PUNTS. Ultra da quai ha la LR cuntanschì ina contribuziun speziala da fr. 20 000.– da la Pro Patria per PUNTS.
- Sustegn da l'organisaziun e la realisaziun dal Seminari da Pasca (SePa) da la Giuventetgna da las cuminanzas etnicas europeicas (GCEE) a Zuoz.
- Sustegn da divers projects da discs cumpacts cun musica da giuventetgna (Corin Curschellas, Mäd Räthÿx, Roc'O'Congo) e da films (Movie Encarden Surrein).
- Sustegn da la collavuraziun tranter la giuventetgna rumantscha e Dynamicha (organisaziun da giuventetgna en la Svizra romanda cun interess per la multilinguitad svizra).
- Elavuraziun da la versiun rumantscha e tudestga d'in poliglott en quatter linguas per incumbensa da Dynamicha.
- Promoziun da projects en il rom da l'organisaziun svizra „Scienza e giuventetgna“. (Expertisa da la lavur „Die Bedrohung der rätoromanischen Sprache“, autur G.A. Thun, al final da la concorrenza „Scienza e giuventetgna“ a Losanna).
- Ediziun: „Mintga uman ha dretgs“ dad ina classa dal seminari da scolastAs.
- Stages per giuvnas e giuvens en la LR.
- Sustegn per crear ina basa legala per la lavur da giuventetgna en il rom da la nova lescha chantunala per la promoziun da la cultura.

4. ASSIMILAZIUN/INTEGRAZIUN

Survista dals curs

En collavuraziun cun diversas instituziuns, autoritads communalas e regionalas (singulas organischeschan era curs en atgna reschia, sco p.ex.: Fundaziun Planta, Fundaziun Retoromana, Cerchel cultural Laax, Uniun dals Grischs, Società da trafic Scuol, Società da trafic Sta. Maria, Uniun da traffic Savognin, e.a.) e cun las uniuns Scuntrada e furmaziun èn vegnids organisads ils sequents curs da rumantsch:

Andeer	2 curs	15 participantAs
Ardez	2	11
Bever	1	8
Champfèr	3	22
Cuira	13 (7 vall., 5 surs., 1 rg)	87
Flem	8	56
Ftan	3	26
Glion	11	79
Guarda	1	6
La Punt - Chamues-ch	3	28
Laax	2	17
Lai	2	16
Lavin	2	10
Lon	1	7
Mustér	5	36
Puntraschigna	2	16
Rueun	2	19
Sagogn	2	21
Samedan	3	16
Savognin	6	45
S-chanf	1	11
Scuol	10	71
Sedrun	2	16
Sumvitg	2	9
Trin	2	9
Uors	1	6
Zernez	2	14
Zuoz/Madulain	1	11
total	95 curs	688 participantAs

En divers cas ha la LR dà ina contribuziun da max. 500.– per curs „1 tar 1“ per persunas na-rumantschas che prendan domicil en regiuns rumantschas e ston, pervia da lur contacts intensivs cun la populaziun, emprender uschè spert sco pussaivel il linguatg da la regiun.

Scolastas e scolasts che dattan curs da rumantsch han retschet la pussaivladad da frequentar a quint da la LR in curs da didactica sco introducziun en la „Linea diretta“.

Las organisaziuns ch'organiseschan curs èn vegnidas supplitgadas da coordinar ils curs da maniera ch'els cuntanschan in dumber da participantas e participants sufficient per purtar ina gronda part dals custs. En lieus pitschens e per ils idioms pitschens ston dentant vegnir acceptads curs cun ina pitschna participaziun.

Novs meds d'instrucziun per emprender rumantsch

Las emprimas 5 lecziuns da la „Linea diretta“ da la chasa editura Hueber, Minca, èn vegnidas adattadas en tuts 5 idioms e fatgas prontas per la cumposiziun e stampa. La lavur cuntinuescha cun l'adattaziun da las lecziuns 6 – 10 che duain vegnir terminadas en il decurs dal 1997. L'entir curs duai star a disposiziun il 1998.

Il chantun Grischun ha concedì ina contribuziun speziala per quest project; sustegn dattan er autras organisaziuns ed instituziuns. Dentant ha la chasa editura Hueber edì il tom 2 da quest curs. La gruppa da lavur evaluescha la necessitad dad ina realisaziun da quest tom en rumantsch.

5. RUMANTSCH GRISCHUN

Lavur linguistica – banca da datas

La primavaira avain nus pudì furnir sco previs in **up-date (nova versiun) dal Pledari grond (PG) sin discs per il sistem DOS/WINDOWS**. (In up-date per il sistem MacIntosh è en preparaziun per l'entschatta da l'onn proxim). Dapi la publicaziun dal PG sin discs avant trais onns ha il post da rg fatg permanentamain correcturas ed amplificaziuns en la banca da datas linguisticas. En stretga collavuraziun cun ils differents posts da lavur da la LR, cun il post da translaziun dal chantun, ma era cun ils applitgaders/las applitgadoras è la *banca da datas creschida per radund 16 000 endataziuns* e cumpiglia *actualmain en total ca. 186 000 endataziuns*. Sper las amplificaziuns dal material avain nus fatg numerusas *correcturas* ed avain *optimà il program da tshertgar ils pleds*. Ultra dals chavazzins tud.-rum./rum.-tud. survegnan ils applitgaders dal PG sin discs uss era las *indicaziuns semanticas* dal pled tshertgà. Questas indicaziuns figuravan bain en il PG en furma da cudesch, però fin uss betg en la versiun sin discs. Las indicaziuns semanticas [en parantesas quadras] gidan a sclerir, en tge sectur ch'in term vegn duvrà:

p.ex. [sp.] sport, [info.] informatica, [tecn.] tecnica, [biol.] biologia, etc.

Ellas inditgeschan era, sch'i sa tracta p.ex. d'ina expressiun populara [pop.] u plitost d'in term litterar [litt.] e sclereschan davart las specificaziuns d'in pled:

p.ex. Kern [Samen] sem; [b. Kernobst] minz, puegl; [b. Steinobst] cros, lamez(i); [b. Nüssen] nuschegl; [fig.] coc; [Herz] cor; [d. Wesentliche] quintessenza; [zentraler Teil] center; [biol. Zellkern] nuschegl (da la cella); [fig. Atomkern] nuschegl atomic.

Ils plets tschertgads dals applitgaders/da las applitgadoras che mancan en il PG sin discs vegnan registrads automaticamain da lur computer en ina *datoteca plets mancants/Fehlwortdatei*. Tar in proxim update pudain nus lura furnir ils plets mancants! Uschia po vegnir garantida in'actualisaziun permanenta da nossa banca da datas linguisticas che correspunda als basegns pratics da las persunas applitgadoras.

Fin oz avain nus vendì radund 220 PG sin discs (165 Dos/Windows, 56 MacIntosh) a chanzlias communalas, a las redacziuns dals differents meds da massa rumantschs, a posts da translaziun, instituziuns publicas sco era a persunas privatas. Regularmain entran novas pustaziuns. Numerus PG sin discs vegnan sa chapescha duvrads da pliras persunas, uschia ch'il dumber effectiv d'utilisaders è per bainquant pli grond che la quantidad vendida.

Actualisaziun da la banca da datas

La banca da datas vegn sa chapescha actualisada vinavant. Prest mintga di endatain nus en collavuraziun cun ils posts da lingua, da translaziun ed infurmaziun *novs plets e locuziuns* e faschain *correcturas* u *cumplettaziuns*. En vista ad ina publicaziun d'ina glista dals verbs rg avain nus questa stad en pli cumpletta la banca da datas cun *furmas irregularas* (1.sg., 3.sg., 1.pl., particips irregulars) *da verbs*, ma era cun furmas pluralas/furmas femininas irregularas *da substantivs ed adjectivs*. (Ina glista provisoria da las conjugaziuns dals verbs rg avain nus distribuì als differents posts ed a las persunas che scrivan regularmain texts en rg, cf. *Publicaziuns*). En pli avain nus amplifitgà la glista dals *nums locals* ed avain endatà pliras *terminologias spezialas* (neologissem).

Sper las lavurs d'amplificaziun da la banca da datas avain nus fatg era quest onn divers **lectorats** da translaziuns en rg, avain sustegnì en cas da basegn il post da translaziun ed avain **accumpagnà linguisticamain differents projects**.

Project da locuziuns

Las lavurs preparatorias per ina glista da locuziuns tudestg-rumantsch èn progredidas fin al bustab L. Sco basa da partenza avain nus elegì ils cudeschets „Redensarten/Façons de parler“ da Reinhart Mülhause, Chasa editura Max Hueber, e „Bildliche Redensarten Deutsch/Englisch/Französisch“, ediziun Klett. Per part èn era vegnidas resguardadas locuziuns or da „Langenscheidts Grosswörterbuch, Deutsch als Fremdsprache“, che porscha ina gronda schelta d'expressiuns idiomaticas actualas.

Grammatica dal rg

Parallelamain a l'applicaziun dal rg en ils divers secturs vegnan scleridas las dumondas grammaticalas anc avertas. Ina preschentaziun sistematica e cumplexsiva da la grammatica rg manca dentant anc. Per mancanza da persunal e pervia da la prioritad da lavurs praticas (curs, translaziuns, neologias) è l'elavuraziun da la grammatica retardada. En connex cun ils differents curs e l'elavuraziun da novas materialias per emprender rg avain nus però rimnà numerus material ed avain era già preparà singuls chapitels da la grammatica.

Decisiun da la regenza grischuna da duvrrar il rg

Ils 2 da fanadur 1996 ha la regenza grischuna decis - sin proposta da la cumissiun chantunala rg ed a basa dals *resultats definitivs da l'enquista scientifica davart l'acceptanza dal rg* – da princip davart l'adiever dal rg. Ils 17 da december ha la regenza decis ina revisiun da las directivas chantunalas conc. la translaziun da texts uffizials en talian e rumantsch (cf. documents). La revisiun va en vigur il 1. da schaner 1997.

Questas decisiuns vegnan ad avair consequenzas per differents champs d'applicaziun dal rg sin stgalim chantunal e federal. La LR ha notà cun plaschair e satisfacziun questas decisiuns che conferman sia lavur e sias stentas dals davos onns. Ellas han sa chapescha era consequenzas per nossa lavur. Differentas gruppas professiunalas (persunal federal/chantunal, translaturAs, redacturAs etc.) giavischan uss curs da rg e sustegn linguistic. Quai dumonda materialias didacticadas adattadas. Nus avain perquai cumenzà d'elavurar en collavuraziun cun il Post d'infurmaziun e documentaziun *novas materialias per emprender rg per persunas da lingua rumantscha*. En differents curs da rg currentes (cf. *Curs da rg*) pudain nus far experientschas cun il material elavurà ed optimar quel en dialog cun las participantas ed ils participants dals curs.

Premi per prof. Heinrich Schmid per sias stentas a favur dal rg

En renconuschientscha da sia prestaziun per il rumantsch grischun ha la fundaziun Dr. J. E. Brandenberger distinguì Heinrich Schmid cun il premi per ses merits en connex cun la creaziun dal rg. La surdada ha gè lieu en la sala dal cussegl grond ils 16 da november cun plets dal president da la regenza grischuna e dal secretari general da l'Academia svizra per scienzas umanas. Ina gronda part dal premi da 200 000.–francs metta l'undrà a disposiziun per projects linguistics.

Cumissiun consultativa rg/LR

La suprastanza LR ha decis ils 19-01-96 da mantegnair vinavant la cumissiun consultativa per l'applicaziun dal rg (cf. protocol da suprastanza 1, 19-01-96) ed ha incumbensà la manadra dal post da rg da gestiunar la cumissiun.

La cumissiun actuala sa cumpona da personas che represchantan ils secturs, en ils quals il rg duess tenor la retschertga davart l'acceptanza vegnir duvrà cun prioritad: administraziun, meds da massa e scola.

La suprastanza LR ha circumscrit l'incumbensa da la cumissiun suandantamain:

- Sviluppà sin fundament dals resultats da la retschertga represchentativa dal chantun Grischun davart l'acceptanza dal rumantsch grischun ina strategia per l'applicaziun dal rumantsch grischun en ils divers secturs e tras ils differents utilisaders potenzials publics e privats.
- Circumscriver l'incumbensa da la LR en quest connex cun l'applicaziun dal rg.

Per pudair prender per mauns la lavur en moda speditiva ha la manadra da la cumissiun preparà in *sboz da discussiun* sco punct da partenza da la lavur. La finamira è d'elavurar in palpieri per mauns da la suprastanza.

La cumissiun è sa radunada duas giadas, il november ed il december en ina dieta pli lunga d'in di per discutir pli detagliadamain il sboz. Ella quinta da pudair preschentar la primavaira 1997 in palpieri da discussiun.

Infurmaziun davart il project rg

- 20/21-09-96 Münchenwiler, Conferenza interuniversitara rumantscha/CIURU, infurmaziun davart la lavur dal post da rg/LR
- 30-10-96 preschentaziun dal post da rg a l'ocasiun dal di da las portas avertas en il rom dal Festival da furmaziun/Lernfestival 1996, organisà da la Federaziun svizra per la furmaziun da creschids
- 14-12-1996 infurmaziun davart la lavur dal post da rg a la suprastanza LR.

Curs da rg

(Tut quests curs han gè u han lieu ordaifer il temp da lavur LR)

- 11-01-96 Berna, occurrenza d'infurmaziun davart ils curs da rumantsch grischun per il persunal da la confederaziun; organisaziun dals curs: Uffizi federal dal persunal/EPA; manadra dals curs AADG
- 30-01-96 fin 18-06-96 a Berna, mintga quindesch dis, curs da rumantsch grischun per personas na-rumantschas dal persunal da la confederaziun, mintgamai 3 lecziuns (18 personas, AADG)
- 23-04-96 fin 18-06-96 a Berna, mintga quindesch dis, curs da rumantsch grischun per personas da lingua rumantscha dal persunal da la confederaziun, mintgamai 2 lecziuns (10 personas, AADG)

- 19-08-96 fin 24-08-96 Cuira, curs intensiv da rumantsch grischun per persunas da lingua rumantscha, organisaziun: Scola per linguistica applitgada (SLA/SAL) e Gasetta grischuna (BZ)/Gasetta Romontscha (manadra: AADG, 16 persunas)
- 06/07-09-96 Cuira, Mustér, Trun, Glion; excursiun dals participants e da las participantas dal curs rg dal personal da la confederaziun, incl. contacts cun exponents rumantschs (organisaziun e guida: AADG)
- 01-10-96 Cuira, radunanza cun exponents da l'uffizi da personal dal chantun e da la SLA/SAL per elavurar in concept per in curs da rg per il personal da l'administraziun chantunala. Il curs vegn ad avair lieu la primavaira 1997
- october-december 1996 Cuira, curs da rg per persunas da lingua rumantscha a la Scola per linguistica applitgada SLA/SAL (manader: Manfred Gross, 17 persunas)
- october-december 1996 Cuira/LR, curs da rg per persunas da lingua tudestga (manadra: Gabriela Holderegger)
- semester d'enviern 96/97, mintga mardi, curs da rg per studentAs da lingua rumantscha a l'universitad da Turitg (AADG)
- 02-11-96 1. di da repetiziun dal curs intensiv da rg
- dapi 1995 curs regular per studentas e students franzos a l'universitad da Genevra (C.S.).

Publicaziuns

Pledari grond sin discs, sistem Dos/Windows/Windows 95, ed. Alsoft/LR, 1996 up-date/nova versiun (2 discs)

Bibliografia dal rumantsch grischun, Litteratura primara (texts en rg) e litteratura secundara (texts davart il rg), PRG/LR, december 1996, 43 p. (fotocopias u discs, vegn actualisada permanentamain)

Curs da rumantsch grischun per persunas da lingua rumantscha, materialias cumpiladas da Anna-Alice Dazzi e Manfred Gross, LR, 1996 (versiun provisorias, ca. 80 p.)

Glista provisorias da las conjugaziuns dals verbs rg, A – Z (abandonar – zuppentar), PRG/LR, 1996, 148 p. (fotocopias).

Publicaziuns dad exponents da la LR davart il rg:

Cathomas Bernard: Antruras Dante e Luther, oz las medias/Es braucht keinen romanischen Dante, Forum Rumantsch Grischun, en: Bündner Zeitung/Gasetta Romontscha 26-01-96.

Cathomas Bernard, Uffer Petra, Monn Hans, Thom Duri, Cavelti Gion, Grond Beat: Opiniun generala: Strusch problems, Rumantsch Grischun en scola, en: Bündner Schulblatt/Fegl scolastic grischun, mars 1996, 13 – 15.

Dazzi Gross Anna-Alice: Portas avertas per il rumantsch/Offene Türen für das Romanische, Forum Rumantsch Grischun, Bündner Zeitung/Gasetta Romontscha 09-02-1996.

Dazzi Gross Anna-Alice: Das Abétsé im Mund, das ABC auf dem Papier, Gesprochene Sprache – geschriebene Sprache, en: Bündner Schulblatt/Fegl scolastic grischun, mars 1996, 8–9.

Gregori Gian Peder: Auf der Suche nach der Schriftsprache, Die Standardisierung des Rätoromanischen und des Deutschen, en: Bündner Schulblatt/Fegl scolastic grischun, mars 1996, 4–5.

Gross Manfred: Eine Mehrheit will eine einheitliche Schriftsprache, Zur Akzeptanz des Rumantsch Grischun, en: Bündner Schulblatt/Fegl scolastic grischun, mars 1996, 10–12.

Gross Manfred, Cathomas Bernard, Furer Jean-Jacques: Retoromantsch – Facts & Figures, Cuira, LR, 1996, 64 p. (exista en rg, tudestg, talian, franzos ed englais).

Pult Chasper: 25 Jahre Rumantsch Grischun: Eine spielerische Reise mit Chasper Pult ins Jahr 2007, intervista da Pieder Caminada, en: Bündner Zeitung 21-02-1996.

6. POST DA LINGUATG

Ils blers duairs spontans pretendan reacziun ed impedeschan ina lavur sistemática e coordinada. La transformaziun dal post da linguatg en in *post per linguistica applitgada* n'ha betg pudì succeder pervia da la reducziun da las contribuziuns federalas. Cun il chantun è vegnida discutada la pussaivladad da surpigliar lavurs linguisticas cunter indemnizaziun speziala. 1997 duain las discussiuns vegnir cuntinuadas sin fundament dad in concept da detagl.

Terminologia e neologia

Sper bleras dumondas spontanas per ils idioms e per il rg èn las suandantas terminologias pli grondas vegnidas terminadas:

- Golf
- Unihockey

En stadi d'elavuraziun èn:

- Selvicultura; stadi final
- Ictionimia (peschs); avanzada
- Sistemática e terminologia speziala per l'instrucziun da biologia e botanica en il seminari da scolastas e scolasts a Cuira; avanzada.

Lavurs permanentas èn:

- Cumplettaziun e standardisaziun da la banca da datas en collavuraziun cun il PRG
- Glistas pli pitschnas per translaziuns en ed ord chasa (neologia en differents champs e per differents adressats)
- Partenari d'infurmaziun e da lavur per l'integraziun dal rumantsch grischun en la banca da datas da la confederaziun „Termdat“.

Traducziuns, cussegliaziun linguistica e lectorats

- Lectorats da differentas traducziuns fatgas en chasa ed ordaifer
- Traducziuns pretensiusas e tecnicas sco er substituziun da vacanzas da las translaturas
- Intervenziuns per dapli rumantsch en divers secturs.

Scolaziun ed agids speziels:

- Evaluaziun finala da la prova da scola per l'instrucziun rumantscha a San Murezzan
- Curs per chanzlists en Surselva
- Organisà l'actualisaziun dal Pledari grond infurmatisà per Macintosh
- Agid als utilisaders per il pledari sin discs (Macintosh)
- Agid per l'informatica en chasa e per persunas che collavuran cun la LR
- Tgirà ed instruì studentas e students durant lur dimora a la LR
- Suttamess tenor lur giavisch als responsabels dal radio rumantsch in program da scolaziun linguistica e preparà la scolaziun. Questa scolaziun nun è anc succedida
- Incumbensa d'instrucziun a la Scol' auta a Son Gagl (Clau Solèr) .

Ediziuns e meds d'instrucziun

- Senda linguistica a Flem (redacziun finala ed execuziun)
- Expressiuns rumantschas sin viertgels da groma per „Basler Milchhandel“
- Pagina rumantscha en la gasetta „Terra Grischuna“ (6 numers adonn)
- Supervisiun e coordinaziun da tut las versiuns dal med „Linea diretta“
- Adattà en sursilvan la versiun plurilingua standardisada da l'anamnesa „Wie sagt's der Arzt“
- Adattaziun e lectorat dal cudesch da matematica, stgalim 2, sursilvan, puter e vallader (C.S., A.-A.D.G., M.G.)
- Accumpagnà las lavurs preparatorias da studentAs per in med d'instrucziun per scrinaris
- „Aussprache rätoromanischer Ortsbezeichnungen und Familiennamen“ (mussavia e glistas da nums, 11 p.).

Relaziuns publicas e cumissiuns

- 12-06-96 e 11-07-96 Zernez, dietas da lavur da la gruppa accumpagnanta Vocabulari puter/vallader da G. Tscharner (C. Gustin, J.C. Arquint, J. Guidon, A. Gordon, A.-A. Dazzi Gross)

Perscrutaziun e contribuziuns scientificas

- Artitgel sociolinguistic „Le romanche: perspectives sociolinguistiques“ en: l'État des langues en Suisse, Neuchâtel, p. 31-39 (C.S.)

- Collavuraziun per in project da retscher-tga davart la normaziun linguistica en l’Africa ed en l’Europa da l’ost cun l’exempel dal rumantsch (C. S.)

7. POST DA TRANSLAZIUN

Il post da translaziun è stà occupà ils davos onns sulettamain cun ina piazza stabla da 60%. Uschia dependeva la suletta translatura adina puspè da l’agid da ses collegas e sias collegas da las autras partiziuns e da l’agid d’ordaifer chassa. Davent dal 1. da settember è noss post ussa vegnì cumpletà cun in’ulteriura piazza da 65%. Quella vegn occupada da Gabriela Holderegger che frequenta daspera la scola per linguistica applitgada SAL. Plinavant po il post da translaziun adina quintar cun il sustegn dal post per linguistica applitgada.

Dapi ch’il nov artigel da linguas è vegnì acceptà s’augmentan las dumondas surtut per translaziuns curtas, sco per exempel nums da firmas ed instituziuns, auguris, slogans, inscripziuns, e.a. Nossa clientella stabla (PTT, viafiers, banca, cassa da malsauns, instituziuns socialas e culturalas etc.) ans è stada fidaivla era durant quest onn da recessiun. Nus avain exequì 221 translaziuns en rumantsch grischun e 91 en ils idioms. Questas cifras na cumpiglian betg las numerusas translaziuns pitschnas numnadas sura e las infurmaziuns al telefon. Plinavant avain nus danovamain procurà il 1996 per ils suttitels tudestgs da l’emissiun da televisiun *Telesguard*. Vers la fin da l’onn essan nus era stadas occupadas cun translaziuns d’artigels e d’inserats per la nova gasetta rumantscha *La Quotidiana*. Lura avain nus fatg differentas translaziuns pli voluminusas, tranter auter:

- *Protegia tai per mai*, ina brochura davart AIDS da Niki de Saint Phalle e Silvio Barandun, edì da l’URG
- *Ils chastels da Bellinzona* da Werner Meyer, in guid da monuments svizzers da la Societad d’istorgia d’art en Svizra

- *Chastè da Chillon* ed *Abazia da Son Gagl*, dus fegls d'infurmaziuns per visitaders
- *Terrens proglacials e planiras alluvialas/Palids e cuntradas da pali en Svizra/Prads sitgs da la Svizra*: trais fegls plegabels edids da l'Uffizi federal d'ambient, guaud e cuntrada ch'ins po retrair gratuitamain da la LR
- Differentas translaziuns en rumantsch grischun ed en ils idioms per cudeschs d'uffants (*Giat e mieur en cumpagnia, Hurlipatsch...*) teaters e musicals (*Semiader, Tredeschin*).

Il reglament da translaziuns dals 26-10-1987 è vegnì revedì ed adattà a las novas pretensiuns (cf. documents).

8. SERVETSCH D'INFURMAZIUN E DOCUMENTAZIUN

Diversas lavurs (documentar medias ed interessents instituziunals e privats, infurmaziuns directas, e.a.) succedan er tras il secretariat.

Documentaziun

Il servetsch d'infurmaziun e documentaziun è vegnì amplifitgà cun diversas materialias (fotografias, artitgels, revistas, e.a.p.).

L'inventarisaziun en collavuraziun cun instituziuns cun incumbensas complementaras èn stadas punctualas ed occasiunalas.

Infurmaziun

- Dapi l'atun è la LR preschenta en l'Internet cun ina homepage e duas paginas d'infurmaziuns en rumantsch, tudestg ed englais davart la Rumantschia (incl. cartas linguisticas) e davart ils servetschs che nus pudain porscher. La LR dispona tras quai era d'ina adressa dad e-mail (posta electronica).
Actualmain discutain nus cun ils spezialists anc differentas midadas per optimar nossa preschientscha en l'Internet.
Homepage: <http://www.spin.ch/liarumantscha>
e-mail: liarum@spin.ch
- Il 1996 avain nus puspè respundì a las pli differentas dumondas conc. la lingua e cultura rumantscha. Nus avain infurmà diversas classas da scola media davart la LR, il rumantsch, meds rumantschs per la scola, ediziuns, projects e.u.v., avain intermedià documents ad organisaziuns ed instituziuns, ad autoritads politicas, a schurnalistas e schurnalists ed a bleras persunas privatas. Cun l'agid da la Pro Helvetia avain nus pudì tgirar contacts e trametter cudeschs a l'exteriur.
- Infurmaziun speziala surtut en connex cun la dumbraziun dal pievel 1990, cun la decisiun da la regenza grischuna da duvrar

uffizialmain il rumantsch grischun en l'administraziun chantunala e cun il svilup sin il champ da la pressa rumantscha.

- Votaziun davart la revisiun da l'art. 116 CF: divers artitgels en revistas e gasettas (Civitas, Terra Grischuna, Dynamicha, quotidianas svizras), di d'infurmaziun en la sala dal teater municipal a Cuira (10-2), collavuraziun cun il „Comité GEA A LA QUADRILINGUITAD SVIZRA“ (acziun cun cartas spezialas), referats e podiums tenor glista, intervistas, circulara a las vischnancas rumantschas, a parlamentarism ed exponents politics, posiziun conc. l'art. 116 CF e l'applicaziun dal rumantsch grischun, preschentaziun dad Arthur Baur, „Allegra genügt nicht“.

Anton Killias, Andiastr/Turitg, ha organisà en collavuraziun cun la LR in comité svizzer da personalitads da la politica, economia, scienza, cultura e scolaziun per promover l'art. 116 CF.

- La collavuraziun cun la cumissiun da nomenclatura chantunala e cun gruppas d'acziun per rumantschaziuns è stada occasionala (inspecturat chantunal da la chatscha e pestga, telecom, e.a.p.).

Cuss. fed. Ruth Dreifuss e cuss. gov. Joachim Caluori a chaschun da l'occurrènz davart l'art. 116

- Realisaziun da la nova brochura d'infurmaziun: „Retorumantsch. Facts & Figures“ en ils quatter linguatgs nazionals ed en englais.
- Artitgels pitschens en gasettas e revistas, contribuziuns al radio e.a.
- Per la sensibilisaziun generala èn vegnids creads ils dus autocollants/tatgaders: „Clever cun la clav“ ed „Ina clav – ina vusch“.
- Logo da la LR: La clav vegn duvrada en l'avegnir en sia furma originala, senza la barba prolungada cun la crusch svizra.

Lectorats e translaziuns

- Fin da redacziun dad Arthur Baur, *Allegra genügt nicht!*
- *Lexicon istoric rumantsch* (lectorà divers texts translats).
- Divers lectorats da translaziuns en chasa.
- Diversas translaziuns en vallader ed en rumantsch grischun.

Referats / dietas

- 09/01, Berna: Referat a la conferenza da pressa da cussegliera federala Ruth Dreifuss davart „Der revidierte Sprachenartikel (Art. 116 BV) und die Rätoromania (B.C.)“
- schaner/favrer: Referats en Val S. Pieder ed en il Partenz davart l'art. 116 CF (Ch.P.)
- 06/02, Vella: Referat per giasts p.i. da l'Uniun da traffic Lumnezia davart il tema „Romanisch im Lugnez“ (C.S.)
- 12/02, Cuira: Curt referat per ils Kiwanis Cuira davart „BV, Art. 116: Alle etwas gleicher“ (C.S.)
- 13/02, Cuira/LR: Introducziun e preschentaziun da las novas ediziuns per il curs da bibliotecarias e bibliotecaris da la Cuminanza da lavur grischuna da cudeschs per la giuventetgna (B.C.)
- 20/02, Domat: Referat per l'Acziun romontscha davart l'art. 116 CF (G.P.G.)
- 21/02, Sta. Maria: Sairada d'infurmaziun e da discussiun davart l'art. 116 CF (B.C., R.A. e J.D.P.)

Novs tatgaders LR

- 22/02, Vella: Referat per giasts p.i. da l'Uniun da traffic Lumnezia davart il tema „Zwei Sprachen sind mehr als eine“ (C.S.)
- 22/02, Samedan: Sairada d'infurmaziun e da discussiun davart l'art. 116 CF (B.C., R.A. e J.D.P.)
- 24/02, Berna: Referat davart l'artitgel 116 CF a l'ocasiun dal congress da la „Giuventetgna liberala svizra“ (M.G.)
- 29/02, Losanna: Participaziun ad ina „table ronde“, organisada da „Rencontres suisses“, davart il tema „L'avegnir da las minoritads linguistics en Europa“ (B.C.)
- 02/03, Locarno: Maisa radunda organisada da la „Coscienza svizera“ davart il plurilinguisssem en Svizra (B.C.)
- 11/03, Vuorz: Referat en il curs da la CPS: „Die sprachlichen Minderheiten am Beispiel der Rätoromanen“ (B.C.)
- 22/03, Giessen: Referats al congress romanistic: Romanisches Kolloquium (Ch.P. e C.S.).
- 23/03, Charleroi: Referat per la „Union Culturelle Wallonne“ davart la „Planificaziun linguistica dal rumantsch en Svizra: creaziun ed introducziun d'ina lingua da standard“ (B.C.)
- 03/04, Cuira: Discussiun al podium da la Pro Svizra Rumantscha. Tema: „Perspectivas da la Rumantschia suenter la votaziun dals 10-03-1996“ (B.C.)
- 15/04, Cuira: Infurmaziun davart il rumantsch a la classa 6g dal Freies Gymnasium Basel (A.-A.D.G.)
- 21/4, Tusaun: Colloqui en il rom dals „3. Dis da cultura alpina“ davart l'avegnir da minoritads: „Sprachzwerge zwischen Sprachriesen – aufgerieben oder aufgetrieben?“ (B.C.)
- 01 – 03/05, Tirgu-Mures (Rumania): Referat davart „La relation majorité – minorité: modèles européens“, organisà da la Liga Pro Europa (represchentant LR: Jean-Jacques Furer)
- 21/5, Domat: Sairada d'infurmaziun davart l'instrucziun bilingua (B.C.)
- 04/06, Cuira: Infurmaziuns per ina classa da la scola chantunala Hohe Promenade/Turitg (M.G.)
- 17/06, Turitg: Referat en la „Zunft Hottingen“: „Die vierte Sprache der Schweiz, die erste der Rätoromania – Anliegen und Probleme der kleinsten Landessprache“ (B.C.)
- 18/06, Trin: Referat: „Miu affon va en ina scoletta romontscha – ni: ston ils geniturs da lungatg tudestg haver tema dalla sentupada da lur affons cun in'auter lungatg?“ (B.C.)
- 27/06, Cuira: Referat per il gimnasi Rämibühl: „Die Rätoromania heute – Probleme und Chancen einer Sprache im Überlebenskampf“ (B.C.)
- 27 – 28/06, Berna: Seminari davart chapientscha e barat tranter las cuminanzas linguistics en Svizra: „Punts – Ponti – Ponts – Brücken“, organisà dal Forum Helveticum (C.S.)

- 09/07, Cuira: Infurmaziuns per ina classa da maturands da Turitg (M.G.)
- 01/08, Schaffusa: Pled da l'emprim d'avust (Ch.P)
- 10/08, Brentonico: Referat davart il rumantsch (Ch.P.)
- 11 – 14/09, Vich, Val da Fassa: Congress interdisciplinar „L'entità ladina dolomitica - Etnogenesi e identità“ da l'Istitut cultural ladin „Majon di Fascegn“ (B.C.)
- 20 – 21/09, Münchenwiler (Murten): Conferenza interuniversitara rumantscha (B.C. ed A.-A.D.G.)
- 27 – 29/09, Ortijeï, Val Gherdëina: Dis da litteratura, teater, art e musica
- 28/09, Samedan: Dieta da la Pro Raetia: Trilinguitad grischuna (B.C. ed A.-A.D.G.)
- 10 – 12/10, Ascona: Scuntrada davart la plurilinguitad (B.C. e C.S.)
- 11/10, Lai: Seminari da schurnalisse da la Pro Svizra Rumantscha (represchentanta LR: Rita Killias)
- 23/10, Cuira: Avertura dal festival da furmaziun (Ch.P.)
- 25/10, Rüşchlikon: Fundaziun da la societad „Allez-hopp CH !“ (B.C.)
- 26/10, Soazza: „Inscunter cultural sut l'aspect dals dialects e da la toponomastica en la regiun alpina“, realisà da la WV, PGI, LR e da la Societad per la perscrutaziun da la cultura grischuna (B.C.)
- 28 – 29/10, Cuira/LR: Curs da rumantsch per scolastAs da scolas medias svizras (M.G. e Ch.P.)
- 15/11, Cuira: Preschentaziun dals discs cumpacts: „Il semiader“ da Gion Antoni Derungs (B.C.)
- 19/11, Cuira/LR: Infurmaziuns a la 5/6g da la Scola media Samedan (M.G.)
- 28 – 30/11, Scuol: Occurrenza da la Conferenza generala ladina davart il tema „Esters cun nus – nus cun esters“ (B.C.), „Tradüer o tradir“ (M.G.) e „Lingua traunter gust e frust - grammatica, ortografia, sintaxa (A.-A.D.G.)
- 02/12, Berna: Preschentaziun da las chasas edituras svizras e lur ediziuns (B.C.)
- 06/12, Cuira: Referat en l'Associaziun per la promoziun da l'instrucziun plurilingua en Svizra (B.C.)
- 13/12, Cuira/LR: Infurmaziuns ad ina classa da la scola chantunala Zürcher Oberland (M.G.).

Visitaz spezialas en la LR:

- Signur Isaresco, guvernatur general da la Banca naziunala da la Rumania ed accompagnaders
- Ambasadur ungarais en Svizra e minister Csaba Tabajadi
- Ambasadur da la Gronda Bretagna ed accompagnaders
- Persunas tramessas da la Pro Helvetia, dad uffizis federals, universitads, organisaziuns naziunals ed internaziunals.

9. MEDS DA MASSA

En connex cun la votaziun davart la revisiun da l'art. 116 CF han las medias svizras rapportà vastamain davart il rumantsch e ses status giuridic ed instituziunal en Svizra. Era las medias da minoritads linguistics da l'exteriur han prendì la chaschun per preschentar la situaziun dal rumantsch.

Interess en las medias han era sveglià ils giubileums da las uniuns affiliadas Romania (100 onns), Uniun rumantscha da Surmeir (75 onns), Uniun da scripturas e scripturs rumantschs (50 onns), Cuminanza rumantscha da radio e televisiun (50 onns).

Ulteriuras tematicas discutadas en las medias: decisiun da la regenza conc. il rumantsch grischun, project e realisaziun da „La Quotidiana“, decisiuns dal parlament chantunal conc. l'Agentura da novitads rumantscha e sia realisaziun, decisiuns communalas a favur da la reglamentaziun da la lingua en Surselva ed en il Grischun central, Dis da litteratura a Domat, revisiun da la lescha da scola (introducziun dal talian u rumantsch sco 2. lingua en scolas tudestgas).

Orientaziuns directas per las medias:

- 10/02: Occurrenza d'infurmaziun per la votaziun davart l'art. 116 CF en il teater da la citad a Cuira
- 10/03: Resultats da la votaziun federala
- 22/06: Radunanza da delegadas e delegads a Mustér
- 23/10: Preschentaziun „Mintga uman ha dretgs“, organisà da la classa 1.Ss dal seminari scolastic
- 31/10: Preschentaziun dal disc cumpact dubel e da las duas cassetas tar il cudesch Cuorturala
- 27/11: Preschentaziun da la nova collecziun da viertgels da groma da café cun nums rumantschs
- 14/12: Radunanza da delegadas e delegads a Cuira.

Agentura da novitads rumantscha (ANR)

Il cussegl grond ha decidì la contribuziun chantunala necessaria per realisar l'Agentura da novitads rumantscha e retschaiver la contribuziun federala. Ensemen cun la Pro Svizra Rumantscha (PSR) ha la LR sutscrit ils 7 da zercladur il document da la „Fundaziun Agentura da Novitads Rumantscha (F-ANR)“ cun l'intent da „crear e manar in'agentura da novitads rumantscha sco era da cumpensar prestaziuns impurtantas da las gasettas rumantschas per mantegnair il linguatg.“ A la fundaziun ANR è vegnida pajada la summa da fr. 10 000.– sco contribuziun da fundatur. Al cussegl da fundaziun fan part represchentanants da la Lia rumantscha, da la Pro Svizra Rumantscha, ils editurs da la Gasetta Romontscha, dal Fögl Ladin, da la Casa Paterna/La Pünt, da la Pagina da Surmeir, da La Nova, Radio e Televisiun rumantscha, Radio Grischa, Radio Piz. La LR ha collavurà en la fundaziun ANR per installar l'agentura da novitads.

La Quotidiana

Il 5 da november ha il delegà dal cussegl d'administraziun da la Gasser SA preschentà publicamain si'intenziun definitiva da realisar cun l'entschatta da 1997 ina quotidiana rumantscha e dad integrar en quella la Gassetta Romantscha, la Casa Paterna/La Pünt (che resta in'ediziun da la Renania) e La Nova. La finala ha la Gasser SA era pudì acquistar ils dretgs dal Fögl Ladin che vegn medemamain integrà en la Quotidiana. En connex cun la preschentaziun dal project ha il delegà da la Gasser SA fatg rinfatschas envers la Lia rumantscha e la Pro Svizra Rumantscha. La suprastanza ha refusà las pretensiuns nungistas ed ha constatà:

- Ils editurs privats èn adina vegnids enviads da participar a las diversas gruppas da lavur ch'han dapi 1980 tractà dumondas da la pressa, ed els han era participà en numerusas sedutas. La LR n'ha mai vulì daventar editura da gassetta, ella ha sulettamain propagà cun buns arguments l'idea ch'ina gassetta quotidiana saja in instrument indispensabel per la derasaziun e l'innovaziun da la lingua.

Il contracts per la „Fundaziun Agentura da Novitads Rumantscha“ vegnan segnads en la LR.

- En il rom da las Scuntradas a Savognin, Scuol, Laax e Donat èn ils editurs vegnids envidads ad occurrenzas differenziadas per discutir la dumonda da pressa e per chattar soluziuns.
- En il rapport „La Svizra 2 ½ linguatgs?“ (p. 125 ss.) ed en „La quadrilinguitad svizra – preschent e futur“ (p. 392 ss.) èn documentadas las stentas da la LR per cuntanscher meds finanzials per rinforzar la pressa rumantscha existenta. En quests rapports èn vegnidas postuladas contribuziuns federalas per in project concret pratigabel ch’integrescha ils editurs da fin ussa. Per questa finamira è la LR s’engaschada.
- Il rapport final da la grupp da lavur Stapferhaus (avust 1989) enumerescha ils divers projects che la LR ha elavurà en discussiun cun ils editurs privats per realisar ina quotidiana. Il project actual na fiss pussaivel senza talas lavurs preliminaras e senza la sensibilisaziun durant onns per il project.
- En connex cun la surdada da la dumonda da pressa a la Pro Svizra Rumantscha (PSR) ha la LR punctuà expressivamain ch’ella na vul betg esser activa sco editura da gasetta. Ella ha dentant collavurà stretgamain cun la PSR ch’ha prestà ina gronda lavur da sensibilisaziun e concept per la quotidiana.
- La PSR ha integrà en sia lavur ils editurs privats, era ils exponents da la Gasser SA e dal Bündner Tagblatt cun La Nova.
- La PSR e la LR han la finala cuntanschì la contribuziun federala e chantunala per l’Agentura da novitads rumantscha.
- La LR ha adina punctuà ina stretga collavuraziun da tut las persunas, edituras ed instituziuns interessadas per pudair realisar il project d’ina quotidiana. Quel po reussir sulettamain cun forzas unidas. Polarisaziuns cumpromettan l’identificaziun dals lecturs cun il nov project. La Quotidiana, edida da la Gasser SA, vegn sustegnida.

Radios locals

Radio Piz collavura stretgamain e regularmain cun la LR per emissiuns ed infurmaziuns rumantschas. Radio Eviva porta sin 3SAT mintg’emna ina curta infurmaziun en rumantsch grischun, preparada da la LR, ed infurmescha regularmain en sias emissiuns davart la Rumantschia e ses projects. Cun Radio Grischa è vegnì discutà davart la preschientscha dal rumantsch en ses programs. En la concessiun federala per Radio Grischa vegn pretendì che quel emettia en ses program ina part commensurada da novitads quotidianas sco er emissiuns regularas en rumantsch. La concessiun pretenda expressivamain ch’il concessiunari collavuria cun la Lia rumantscha e dettia rapport davart l’effect da las emissiuns sin la diversidad linguistica. En discussiun cun ils exponents da Radio Grischa èn vegnidas preschentadas e discutadas las aspectativas da la LR. Fin la fin da l’onn da rapport n’èn dentant betg anc vegnidas prendidas las mesiras giavischadas.

10. TEATER RUMANTSCH

Cussegliaziun

Il post da teater è vegnì consultà numerusas giadas durant il 1996 areguard dretgs e cussegliaziun. El ha tramess radund 80 spediziuns cun plirs tocs per la tscherna.

Nus avain registrà ina grond'activitad da teater, numnadamain 46 represchentaziuns pli grondas sper numerusas represchentaziuns pli pitschnas.

Biblioteca da teater /Mussavia dramatic /La Scena

La LR ha retschet 28 teaters per integrar en la biblioteca da teater. Quella cumpiglia totalmain passa 1300 teaters rumantschs.

Il Mussavia dramatic III, che consista da trais ordinaturs, è exhaust. In'eventuala reediziun sto vegnir prendida en consideraziun, cunquai ch'i dat adina puspè empustaziuns.

En la retscha La Scena è cumparì il numer 75: *Korczak ed ils affons* dad Erwin Sylvanus, translaziun en sursilvan da Mariano Tschuor.

Collavuraziun cun l'Uniun grischuna per il teater popular (UTP)

Ils contacts cun l'UTP èn fitg stretgs, cunquai che la manadra dal post represchenta la LR en la suprastanza da quella. En spezial furnescha ella regularmain texts per „Il reflectur“ ed è responsabla per la redacziun da las contribuziuns rumantschas. Tut las translaziuns en rumantsch per l'uniun vegnan fatgas da la LR. Karin Pattis ha prendì part a las sedutas da la suprastanza da l'UTP, a quellas dal comité permanent ed ha collavurà tar divers projects.

L'october ha gi lieu la 2. Biennala svizra dal teater d'amateurs. Trais gruppas rumantschas, numnadamain la Gruppa da teater Mustér, l'Uniun dramatica Breil e la Tribuna sursilvana han represchentà la Rumantschia cun success a Vevey.

Il contract da collavuraziun UTP – LR è vegnì prolungà.

Commembranzas

La LR è commembra da la SSCT/SGTK (Societad svizra per la cultura da teater). Ella vegn represchentada da Giovanni Netzer.

Per la fin dal 1996 è vegnida visada la commemoranza tar l'ITI (Institut da teater internaziunal). Quest'organisaziun – ch'ha al mument senza fadia da chattar si'incumbensa en il sectur da teater – n'ha betg purtà avantatgs per la lavur da teater rumantscha. La LR è pronta da sa gidar cun l'ITI per amortisar debits fatgs durant ses temp da commemoranza.

Contribuziuns per translaziuns e tocs originals a

- Annamengia Bertogg per „Impressari Solness“ (da H. Ibsen)

- Riccardo Bertogg per „En las greflas dil giavel“ (da K. Bunje) ed „Il Baseli fa progress“ (da C. Woberg)
- Annemieke Buob per „L'avertüra da la viafier“ (da G.P. Thöni)
- Erwin Caduff per „Il diari dall'Anne Frank“ (da F. Goodrich ed A. Hacket)
- Rita Cathomas-Bearth per „Il tgaun el tgau“ (da C. Goetz)
- Ignaz Cathomen per „Il pag“ (da J. Reichsteiner)
- Annetta Conrad-Grond per „Be na in ün asil da vegls“ (da U. Kling)
- Gion Dietrich per „La pitauna undreivla“ (da J.P. Sartre)
- Rico Falett per „Cunfins“ (toc original)
- Livio Foffa per „La taxa da sach“ (da P. Grütter)
- Anita Gordon per „La prüma chesa a dretta“ (da F. Klein)
- Seraina Grass per „Ün, üngün u tschinch“ (da A. Brenner)
- Corina Hunger-Cadonau per „Tuttina il falliu“ (da U. Hafner)
- Moscha Jegher-Camen per „Igl vigl hippie“ (da J. Fankhauser)
- Robert Luzzi per „Il di cha'l papa füt stat rapi“ (da J. Bethencourt)
- Margaritha Michael per „L'imposta per giuvens vegls“ (da W. Klakus)
- Jacob Pfister per „Tappagnac e Brigantin“ (da H. Lemmermann e W. Schrader)
- Violanta Spinas Bonifazi per „Bavronda d'amour“ (da J. Stebler)
- Brida Sgier-Tuor per „Tgi mulscha la caura“ (da W. Webels e C. Siber)
- Elsi Schneller per „Quist po auncha gnir bun“ (da F. Klein).

Contribuziuns spezialas

- Uniun rumantscha Berna: producziun dal Palc ladin
- Schuschu: Gaudenz
- Ressorst K: participaziun al spectacul da teater a Turitg
- Tribuna sursilvana per festivals da teater
- In Situ per „La canzun da S. Margriata“.

11. CHANT E MUSICA

Il post da chant è vegnì consultà en il rom dals davos onns. Pensum principal: cussegliaziun e spediziun da chanzuns.

La cumissiun da chant ha evaluà las cumposiziuns per chor viril e chor maschadà ch'eran vegnidas inoltradas per la fin da 1995 ed ha surdà quellas per ina proxima „Ediziun chanzuns“ che duess cumparair en il decurs da l'emprima mesadad da 1997.

Il president ha prendì invista en las chanzuns da Benedetg Dolf ed ha preschentà a la cumissiun ina schelta per in'eventuala proxima furniziun da chanzuns.

Tar il cudesch „Cuorturiala - canzunettas, versets e giugs“ è vegnì edì en collavuraziun cun Gieri Spescha, Alexi Nay, Marcus Hobi e scolaras e scolars da la Lumnezia in DC dubel ed ina CM dubla.

Contribuziuns da la LR a:

- Carideros: Nos sentiments (DC)
- Cerchel musical/Il cantins: Classic Rock (DC)
- Chor viril Trun: Carnet dal program festiv
- Curschellas Corin: Voices of Rumantsch (DC)
- Fränzlis da Tschlin: Pariampampam (DC)
- Mäd Räthÿx (DC)
- Christian Klucker: Puntcrap (DC)
- Inscunter musical cun Ladins da las Dolomitas a Zernez
- Uniun chantunala da chant per „4. concorrenza svizra da chors“.

12. EDIZIUNS 1996

Las ediziuns èn vegnidas procuradas e tgiradas dal secretariat.

Ediziuns novas

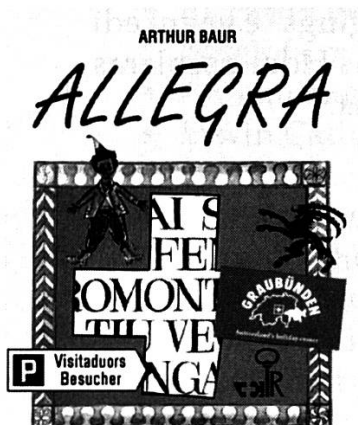
- Cuorturiala, disc cumpact dubel tar il cudesch cun medem num (ed. LR, 300 expl.)
- Cuorturiala, 2 cassetas tar il cudesch cun medem num (ed. LR, 300 expl.)
- Facts & Figures, prospect en rumantsch, tudestg, talian, franzos, englais (ed. LR, 10 000 expl.)
- Mintga uman ha dretgs, da la 1.Ss dal seminari scolastic (ed. LR, rg, 500 expl.)
- Opera „Il semiader“ (libret da L. Deplazes) (ed. LR, rg, 1910 expl.)
- Satira rumantscha, texts da studentas e students (ed. LR, tut ils idioms, 150 expl.)
- Tamangur – Chanzuns da chantar da Linard Bardill (ed. LR, 1000 expl.)

Restampas

- Cuorturiala, disc cumpact dubel (ed. LR, 200 expl.)
- Cuorturiala, 2 cassetas (ed. LR, 200 expl.)

Carnets OSL

- nr. 2051: „Uorsin“ (Else Holmelund Minarik/Nuot Gaudenz, 1. ed. 600 expl. puter)
- nr. 2052: „La staila da Betlehem“ (Marbeth Reif/Richard Marugg, 1. ed. 800 expl. vallader)

GENÜGT NICHT!

Rätoromanisch als Herausforderung für die Schweiz

Cumpari gist per la
revisiun da l'art. 116 CF:
„Allegra genügt nicht!“
dad Arthur Baur

- nr. 2053: „Minco“ (Ulrich Caflisch, 1. ed. 800 expl. sursilvan)
- nr. 2054: „Mahaghiri“ (Philippe Moser, Ursina Netzer, 1. ed. 600 expl. surmiran).

Collavuraziun da la LR per projects realisads dad autras chasas edituras /organisaziuns:

- AIDS – Protegia tai per mai, *Nicki de Saint Phalle e Silvio Barandun* (ed. Uniuin rumantsch grischun, rg)
- Allegra genügt nicht! – Rätoromanisch als Herausforderung für die Schweiz, *Arthur Baur* (ed. Bündner Monatsblatt/Desertina)
- Diversas ediziuns da las uniuns regiunals (collavuratur regiunals)
- Giat e mieur en cumpagnia, *frars Grimm* (ed. Biblioteca svizra per tschorvs ed impedids da la vesida)
- Hurlipatsch ed il Sontgaclau, *Antonella Stecher-Castellani e Mario Duschèn* (ed. privata)
- Tamangur, *Linard Bardill* (ed. privata, DC)

La LR ha retschet contribuziuns per realisar atgnas ediziuns u restampas da las suandantas instituziuns:

Scola auta populara svizra per „Linea diretta“
Fundaziun Bazzi-Mengiardi per „Linea diretta“
Fundaziun Oertli per „Facts & Figures“
Procent da cultura MIGROS per „Facts & Figures“

Contribuziun da la LR per ediziuns a:

- Candinas Theo: Limericks da Gion da Farglix
- Carideros: Nos sentiments
- Cerchel musical sursilvan: Broschura „Concert 1996“
- Chasa Paterna: Ediziuns nr. 115 e nr. 116
- Chor viril Trun: carnet dal program festiv
- Conferenza generala ladina: Aviöl
- Curschellas Corin: Voices of Rumantsch: Valdun
- Editurs dal cudesch Val Medel: Val Medel
- Flepp/Cathomen: Lucas e siu uorset
- Fränzlis da Tschlin: Pariampampam

- Gaudenz Duri: Novellas russas
- La Rada: Sottozero/Sutnulla
- Mād Rāthÿx: disc cumpact
- Netzer Giovanni: Martin steiler
- Pelican Barclamiu: Poesias
- Pravenda Bever: La legenda dal quart raig
- Renania: Per auters curtgins (translaziun da F. Darms)
- Roc'O'Congo: disc cumpact
- Romania: 100 onns Romania da G. Capaul e.a.
- Romania: Ischi 93
- Spescha Flurin: Ceremonies
- Stecher/Duschèn: Hurlipatsch e'l Niculaus
- Stecher Josef Thomas: Cronicas 1993-1996
- Stupan Niculin: Rimas e raquints
- UdG: Istorgettas da Sylvia Sempert
- UdG: Raquints criminels da Daniel Badraun
- UdG: Rimas da Chasper Po
- UdG: Simbols populars en Engiadina
- UdG: Uorsin da glatsch da Hans de Beer
- Urech Chatrina: Cudesch da verbs
- URS: Cronica „75 onns URS“ da Gion Pol Simeon
- URS: Sulom Surmiran
- Vischnaunca da Degen: Historia dalla vischnaunca da Degen

Lectorats per ediziuns:

Ils collavuratur regiunals ed ils posts da lavur da la LR han fatg lectorats per ediziuns da la LR, da l'Uniun rumantsch grischun, da las uniuns affiliadas e da privatAs.

Ediziuns en preparaziun:

Las emprimas 5 lecziuns dal nov med per empender rumantsch „Linea diretta“ èn idas en stampa.

Ensemen cun Dynamicha, moviment per ina Svizra multiculturala, vegn preparà in guid da conversaziun quadriling (concepziun: LR). La versiun rumantscha è terminada e vegn coordinada cun ils linguatgs tudestg, franzos e talian. Il poliglot cumpara per il „Salon du livre et de la presse“ 1997 a Geneva.

La reediziun da „Trutta e Blondina“ dad Emilie Locher-Wehring, en translaziun da Gian Fontana, vegn realisada. Las pustaziuns avant maun lubeschan ina reediziun che porta sasezza.

Rico Peterelli prepara ensemen cun sias classas dal seminari da mussadras, ina cassetta cun chanzuns e versets tenor la „Girumbella“ en puter.

Libreria rumantscha „Il Palantin“

Cun la fin da l'onn da rapport scrodan las contribuziuns vid ils fits per il local IL PALANTIN en la Reichsgasse 10 a Cuira. La libreria porta

sasezza. La manadra venda tut ils cudeschs rumantschs, dentant era cudeschs talians, franzos, englais e tudestgs. Als fits per il local ha contribuì er la Pro Grigioni Italiano.

Propagaziun e vendita da publicaziuns

La LR è stada preschenta al „Salon international du livre et de la presse“ a Genevra. Per diversas exposiziuns en ed ordaifer la Svizra è vegnidas messas a disposiziun ediziuns rumantschas per motivs da propaganda e preschientscha rumantscha.

La vendita ha purtà in bun esit. En spezial sa stenta la LR da furnir a librarías en ed ordaifer il territori tuttas ediziuns rumantschas avant maun. Quest servetsch vegn stimà e gida considerablmain a derasar las ediziuns rumantschas.

En connex cun la midada da la contabilitad è vegnida restructurada la controlla da l’inventari. Ils pretschs dals cudeschs èn vegnids adattads e sistematisads.

La collavuraziun cun l’organisaziun „Spediziun cudeschs dal Grischun/Bündner Buchvertrieb (SCG/BBV)“ na sa cumprova betg per la derasaziun da cudeschs rumantschs. La fiera da cudeschs è memia pitschna ed ils titels memia multifars per ina speditura betg cudeschada cun la situaziun specifica rumantscha. La LR resta dentant associada a l’organisaziun SCG/BBV.

Cun diversas chaschuns èn vegnidas messas a disposiziun ediziuns pli veglias da la LR per pretschs spezial. Ils cudeschs da l’anteriura chasa editura Desertina ha la LR surpiglià e derasà en las scolas per pretschs minimal.

Antiquariat da cudeschs rumantschs

L’antiquariat funcziuna be a moda passiva. La LR prenda encunter cudeschs, na sa stenta dentant spezialmain per in antiquariat.

Regals da cudeschs

Diversas bibliotecas han retschet regals da cudesch. Er per tombolas, premis e diversas occurrenzias vegnan messas a disposiziun ediziuns per cundiziuns spezialas u gratuitamain. Per incumbensa ed a quint da la Pro Helvetia furnescha la LR cudeschs ad universitads, centers da perscrutaziun ed a personas cun funcziun da multiplitgaders.

Rapport dal president da la cumissiun da redacziun dals carnets OSL (Michel Andriuet):

„L’onn 1996 è stà per la cumissiun OSL in onn da reorganisaziun e restructuraziun. En pliras sedutas avain nus empruvà d’optimar la collavuraziun e la comunicaziun. Quai n’è dentant betg adina uschè lev, oravant tut, sch’ils pertutgads èn sparpagliads per l’entir chantun Grischun enturn (commembers da la cumissiun, LR, stampa Octopus) e fin a Turitg (Chasa editura OSL). Nus avain en mintga cas empruvà da far il meglier or da la situaziun.

La primavaira '96 è dunna Uorschla Rauch-Gustin sa retratga sco commembra da la cumissiun OSL. Sco successura è vegnida elegida Madlaina Schloeth-Bezzola da Scuol.

L'onn 1996 èn cumparids 4 carnets OSL (cf. ediziuns).“

Rapport dal vicepresidente e represchentant rumantsch (Erwin Ardüser) en la Cuminanza da lavur grischuna per cudeschs da la giuventetgna (CGCG):

„La lavur da la CGCG crescha onn per onn. Bel fissi, sch'era il dumber da noss *commembers* faschess il medem. Tuttina: noss'organisaziun ha oz 1 200 commembras e commembers. Interessant esi en quest connex era da constatar che la CGCG represchenta $\frac{1}{3}$ dals commembers da la Lia svizra per litteratura da giuventetgna.

Gugent less jau trair endament noss *servetschs principals*:

- scolaziun (curs fundamentals, curs da perfecziunament e scola-ziun, curs per bibliotecarias e bibliotecaris da vischnanca)
- dieta annuala da las bibliotecarias e dals bibliotecaris dal Grischun
- cussegliaziun en dumondas da biblioteca (en collavuraziun cun la biblioteca chantunala)
- sustegn tar la fundaziun/renovaziun da bibliotecas (fondo dr. Alice Denzler).

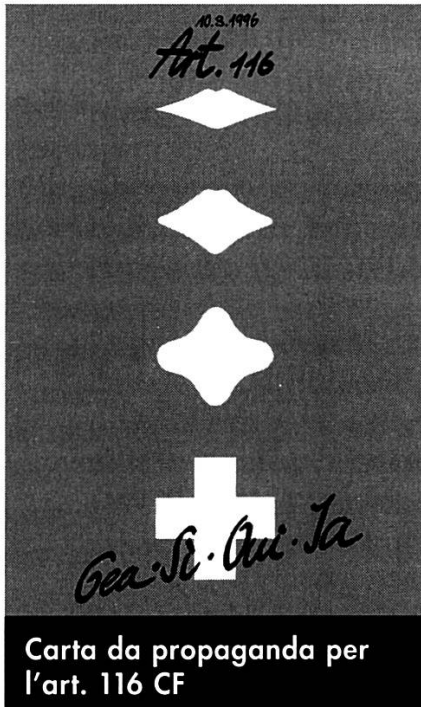
In med da propaganda tut spezial è la „biblioteca mobila - la bibliote-
ca sin rodas“ che stat a disposiziun gratuitamain a tuts interessents. Sche Vus vulais persvader ils responsabels da Vossa vischnanca da la necessitad d'in'atgna biblioteca, alura è la biblioteca sin rodas in „argu-
ment“ che persvada speranza era ils pli davos sceptichers.

La produenziun da litteratura rumantscha per uffants e giuvenils è pitschna. Durant l'onn 1996 èn p.ex. cumparids ils suandants titels: Ina vista a Buddha (Badraun D., puter); Lucas e siu uorset (Cathomen/Flepp, sursilvan e tudestg); Las aventuras digl urs alv (H. de Beer, surmiran e sursilvan); Uorset alv, sas ti la via? (H. de Beer, sursilvan); Uorsin da glatsch cugnuoschast la via? (H. de Beer, vallader e puter); Sherlock Holmes: Peder Nair (A.C. Doyle, rumantsch grischun); Giat e mieur en cumpagnia (frars Grimm, rumantsch grischun); Adüna quist Michel (A. Lindgren, puter); Martin steiler (Netzer/Derungs, idioms/rg/tudestg); La streietta (O. Preussler, surmiran); Hurlipatsch e'l Nicu-
laus (Stecher/Duschèn, vallader e tudestg); Hurlipatsch ed il Sontga-
clau (Stecher/Duschèn, sursilvan e tudestg).“

Adressa da contact: Cuminanza da lavur grischuna da cudeschs per la giuventetgna (CGCG)/Bündner Arbeitsgemeinschaft Jugendbuch BAJ, Agnes Egli, Gassa Sableun 3, 7402 Panaduz, tel. 641 15 43.

Cumissiuun per lectura d'uffants e giuvenils

La cumissiuun per lectura d'uffants e giuvenils ha salvà 1 seduta a chaschun dals 4. Dis da litteratura a Domat. Ella ha decidì da realisar ils dus cudeschs „Ben liebt Anna“ da Peter Härtling per il stgalim mesaun (3. – 6avla classa) ed il cudesch „Mit Hannibal wär alles anders“ da Renate Welsh per l'emprima lectura (1. – 3. classa). Sco project per in' auter onn duai vegnir prendì en vista l'ediziun da cassetas da Chasperets. – Ina delegaziun da la cumissiuun ha visità la fiera da cudeschs a Bologna. – En il rom da la SCUNTRADA 1997 duai vegnir organisà in curs per magistras e magisters per mussar spezialmain co intimar e motivar ils scolars da scriver sez en l'atgna lingua (Clo Duri Bezzola). – A l'Uniun da scripturas e scripturs è vegnì proponì da motivar ses commembers da scriver texts ed istorgias curtas per uffants e giuvenils.

13. CONTACTS CUN AUTORITADS, PRESCHIENTSCHA RUMANTSCHA

Contact cun las autoritads federalas en connex cun:

- votaziun dal pievel dals 10-03-1996 conc. la revisiun da l'art. 116 CF: preschenta-ziun da l'argumentari da la votaziun a Berna, occurrenza ensemen cun la PGI e la Walservereinigung ils 10-02-1996 a Cuira, infurmaziuns da parlamentarias e parlamentaris, acziun da propaganda cun cartas, e.a.
- entrada en vigur da la lescha federala davart agids finansials per mantegnair e promover la lingua e cultura rumantscha e taliana il 01-08-1996
- ordinaziun davart agids finansials per mantegnair e promover la lingua e la cultura rumantscha e taliana dals 26-06-1996
- contribuziuns al Grischun ed a la LR sin fundament da la lescha federala e l'ordina-ziun respectiva

- curs da rumantsch grischun per persunas rumantschas e na-rumantschas da l'Uffizi federal dal personal
- charta europeica dals linguatgs regionalis e minoritars (discussiu en il parlament en il decurs da 1997)
- contractivas cun la chanzlia federala conc. translaziuns ed il resguard dal rumantsch en il servetsch da linguas
- novas leschas federalas: lescha davart la chapientscha vicendaivla e lescha davart ils linguatgs uffizials da la confederaziun
- exposiziun naziunala 2001
- linguist rumantsch en il servetsch da terminologia da la chanzlia federala
- translaziun da brochuras e scrittiras federalas en rumantsch
- participaziun dad exponents rumantschs ad occurrenzas da minoritads a l'exteriur
- publicaziun da Jean-Jacques Furer: „Le romanche en péril? – Evolution et perspectives“, ediziun da l'Uffizi federal da statistica, 1996
- translaziuns per uffizis federalis.

Contacts cun il chantun Grischun e ses exponents en connex cun:

- di d'infurmaziun davart la revisiun da l'art. 116 CF ils 10-2-1996 en il teater da la citad a Cuira
- inscunter da las deputadas e dals deputads rumantschs
- decisiun da la regenza sin fundament da la retschertga d'acceptanza dal rumantsch grischun (cf. documents)
- cumissiun per l'applicaziun dal rumantsch grischun
- revisiun parziala da las directivas da la regenza conc. la translaziun da texts uffizials en talian e rumantsch (cf. documents)
- preventiv 1996. En la radunanza da delegadas e delegads dal december 1995 era vegnì decidì in preventiv dad expensas totalas da fr. 3 111 545.–. En discussiun cun il departament da cultura èn il cussegl e la radunanza da delegadas e delegads stads pronts il zercladur 1996 da far reducziuns da fr. 183 000.–.
- contribuziun per las brochuras d'infurmaziun da la LR
- contribuziuns spezialas vid ils novs meds d'instrucziun per emprender rumantsch: „Linea diretta“ en 5 idioms
- augment da las contribuziuns a las uniuns regionalas da fr. 86 250.– sin fr. 100 000.–
- discussiun dal preventiv e program da lavur 1997
- rinforzament da l'instrucziun da rumantsch en scolas professiunalas (cf. interpellaziun respectiva en la sessiun d'october dal cussegl grond)
- gruppa da project per la furmaziun supplementara da scolastAs da rumantsch al cunfin linguistic
- meds d'instrucziun per l'instrucziun da rumantsch en scolas al cunfin da linguatg

- rumantsch sco 2. linguatg en scolas primaras tudestgas en connex cun la revisiun da la lescha da scola (cf. documents)
- dicziunari romontsch sursilvan-franzos da Jean-Jacques Furer
- documentaziun da las vischnancas rumantschas cun materialias da votaziun en rumantsch
- rumantsch en uffizis e partiziuns da l'administraziun chantunala
- scolaziun dal persunal chantunal en rumantsch
- rumantsch sco rom entir da maturitad tenor il nov reglament per la renconuschientscha da la maturitad
- truppas militaras cumandadas en rumantsch
- protocol da cultura en connex cun la convenziun da las Alps
- consultaziun davart la lescha per promover la cultura
- controlla da finanzas sco post da revisiun per il quint LR
- program da lavur, preventiv, quint e rapport LR
- Agentura da novitads rumantscha e decisiun respectiva dal cussegl grond (cf. protocol dal cussegl grond dals 23-05-1996)
- post da translaziun dal chantun Grischun
- emprovas da scola a Samedan e Domat.

Contacts cun vischnancas e citads

La collavuraziun directa cun las vischnancas stat en cumpetenzza da las uniuns regionalas e vegn era garantida tras ils collavuradors regionalas. Activitads specificas da la LR:

- documentaziun conc. la sentenza dal tribunal federal davart las enconuschientschas dal rumantsch per recepir burgais en vischnancas rumantschas
- sustegn da l'organisaziun da la dieta annuala „vischnancas pitschnas“
- infurmaziun da diversas vischnancas en connex cun il reglament per l'adiever uffizial dal rumantsch sin plaun communal
- discussiuns cun exponents da scolas da diversas vischnancas conc. il resguard dal rumantsch en scola e novs projects.

Contacts per rumantschaziuns

Per segirar la preschientscha dal rumantsch en inscripziuns ed en scrittiras han gè lieu contractivas cun: la PTT; ils organisadors da las occurrenzas festivas per 1998 e l'exposiziun naziunala da 2001; il comando da la divisiun e brigada 12; il Parc naziunal svizzer; l'Inspecturat chantunal da chatscha e pestga; la chanzlia federala e chantunala; diversas firmas che produceschan/vendan products da mintgadi en terra rumantscha; instituziuns ed organisaziuns chantunalas e naziunalas cun derasaziun en la Rumantschia.

Contacts cun la Pro Grigioni Italiano e la Walservereinigung

Ils 10-02 è vegnì organisà ensemen cun la PGI e la WV in'occurrenza d'infurmaziun davart l'art. 116 CF.

En in scriver communabel han las 3 organisaziuns prendì posiziun en il rom da la consultaziun per la nova lescha chantunala da cultura. Discussiuns han er gì lieu conc. il promover la chapientscha ed ils barats tranter las cuminanzas linguisticas tenor l'art. 116 CF, al. 2. Cun la PGI è vegnida discutada la dumonda dal talian u rumantsch sco 2. lingua en las scolas primaras tudestgas. Cun omaduas organisaziuns è vegnì collavurà per l'organisaziun e la realisaziun da l'inscunter cultural dals 26-10 a Soazza: „Aspects dals dialects e da la toponomastica en la regiun alpina“.

Contacts cun diversas instituziuns ed organisaziuns en territori rumantsch, en Grischun e sin plaun svizzer

La LR ha represchentantas u represchentants en ils gremis da las suandantas organisaziuns:

- Agentura da novitads rumantscha (ANR): Bernard Cathomas, cussegl da fundaziun
- Associaziun da las universitads popularas svizras (AUPS): Jacques Guidon, suprastanza
- Associaziun per la promoziun da l'instrucziun plurilingua en Svizra: Bernard Cathomas, suprastanza. La LR è sa gidada cun l'organisaziun da la dieta annuala a Cuira.
- Associaziun svizra per linguistica applitgada (ASLA/VALS): Anna-Alice Dazzi Gross, suprastanza
- Barat da giuvenils en Svizra: Chasper Pult, comité da patrunadi
- Cuminanza da lavur grischuna per cudeschs da giuventetgna (BAJ): Erwin Ardüser, suprastanza
- Forum 97: Rita Killias-Cantieni, comité d'acziun
- Fundaziun linguatgs e culturas TI: Romedi Arquint, cussegl da fundaziun (ad personam)
- Fundaziun per la scola da linguistica applitgada, Turitg (SLA/SAL): Chasper Pult, cussegl da fundaziun
- Fundaziun Romandie, Svizzerza Italiana, Retoromania: (la comembranza da la LR è ad interim sistida)
- Institut da teater internaziunal (ITI): Giovanni Netzer, suprastanza. La suprastanza ha decidì d'extrar da quest'organisaziun che ha be minimas prestaziuns rumantschas
- Maison latine, Berna: Rita Killias-Cantieni, cussegl da fundaziun
- Museum Ballenberg: Bernard Cathomas, cussegl da fundaziun
- Nova Societad Helvetica Grischun: Bernard Cathomas, suprastanza
- Ovra svizra da lectura per la giuventetgna (OSL): Cristian Joos, cussegl da fundaziun
- Pro Raetia: Bernard Cathomas, suprastanza centrala
- Quarta Lingua: Cristian Joos, suprastanza

- Societad per la perscrutaziun da la cultura grischuna: Chasper Pult, suprastanza. Dumondas da perscrutaziun vegnan regularmain discutadas cun questa societad.
- Societad svizra per documentaziun: Manfred Gross, suprastanza
- Societad svizra per la cultura da teater (SSCT/SGTK): Giovanni Netzer, suprastanza
- Uniun grischuna per il teater popular: Karin Pattis, suprastanza
- Uniun per films da purtret: Manfred Gross, gremi directiv
- Uniun cudeschs dal Grischun: Bernard Cathomas, suprastanza
- Uniun da sentupada 91 – 2001: Toni Cantieni, gremi directiv.

Ultra da quai è la LR en contact cun las suandantas instituziuns ed organisaziuns, senza participar als gremis directivs:

Academia Amriswil (Dino Larese); Academia svizra per ciencias umanas; Coscienza Svizra; Cuminanza da lavur da las bibliotecas svizas da lectura publica (CLP/SAB); Federaziun svizra per la furmaziun da creschid(a)s; Fondo naziunal; Forum Helveticum; Fundaziun Schiller; Fundaziun Waldegg Soloturn; Helvetia Latina; Osservatorio linguistico (Sandro Bianconi, TI); Pro Helvetia; Pro Svizra Rumantscha; Protecziun da la patria; Rencontres suisses; Schweizerische Arbeitsgemeinschaft für das Berggebiet (SAB); Scienza e giuventetgna; Societad svizra per pievels periclitads; Suissimage, Societad svizra per la gestiun dals dretgs d'autur dad ovras audiovisivas.

Contacts cun instituziuns ed organisaziuns internaziunalas

L'Uniun federalistica da las cuminanzas etnicas europeicas (UFCE/FUEV) ha salvà ses congress annual dals 15 – 19/05/1996 a Timisoara (Romania). La LR nun ha pudì participar. Romedi Arquint è vegnì elegì sco president da quest'organisaziun europeica, dentant betg sco rappresentant uffizial da la LR. La LR contribuescha vid las spesas per exequir ses mandat.

La Giuventetgna Rumantscha (GIURU) ha organisà il Seminari da Pasca da la Giuventetgna da las cuminanzas etnicas europeicas (GCEE) a Zuoz.

Ils contacts cun il „European Bureau for Lesser Used Languages“ èn sa svilup pads en il rom da l'onn passà.

Cun la „Direcció General de Política Lingüística“ da la „Generalitat da Catalunya“ vegn planisà in inscunter per 1997, al qual ils responsabels per la politica linguistica sin plaun federal, chantunal ed instituziunal duessan pudair prender part.

La LR mantegna contacts cun diversas minoritads da l'Europa. Al departament federal è danovamain vegnida suttamessa la dumonda per ina contribuziun speziala per pudair tgirar tals contacts en la dimensiun che vegn spetgada da l'exteriur. La lavur en la Rumantschia vegn persequitada cun interess da las minoritads europeicas.

Discussiuns per projects dad INTERREG n'han purtà nagins resultats concrets.

Contacts cun ils Ladins e Furlans

La dieta dal Forum LaFuRum (Ladins, Furlans e Rumantschs) è vegnida spustada sin 1997. Ina delegaziun da represchentantas e represchentants politics autonomas dals Ladins da las Dolomitas han visità la Rumantschia dals 08 – 10 d'october. Per 1997 è prevista ina cuntervisita.

Exponents da la Rumantschia han participà ad occurrenzas ad Ortijeid ed en Val Fassa, giuven musicists dolomitans han concertà a Zernez.

Contacts cun las baselgias

La prestaziun da las baselgias en connex cun la derasaziun ed il mantegniment dal rumantsch è considerabla (servetschs divins, instrucziun religiosa, ediziuns, scolaziun da creschids, e.a.). Plevons da linguatg tudestg en plaivs rumantschas sa dattan fadia d'emprender e duvrar il rumantsch. Difficultads linguisticas sa preschentan en spezial en la diaspora: ils reformads en la Cadi fan lur servetschs divins per regla en tudestg, ils catolics en l'Engiadina savens era. En il rom da la SCUNTRADA 1997 duess la tematica. *Ecumena e lingua* vegnir approfondada.

14. SCUNTRADA RUMANTSCHA 1997

Il cussegl ha decidì da surdar la SCUNTRADA RUMANTSCHA 1997 a Domat. La vischnanca burgaisa e la vischnanca politica contribueschan cun in import pli grond a quest'occurrenza. La vischnanca metta a disposiziun l'entira infrastruttura da localitads etc.

Il program tegna quint da las realitads socioeconomicas e socioculturalas da Domat e cuntegna era occurrenzas specificas per tractar dumondas essenzialas da la planisaziun da linguatg. Ina gronda part da la preparaziun dal program è succedida durant l'onn da rapport.

15. ADMINISTRAZIUN, ORGANISAZIUN, FINANZAS

Persunal

Barbla Buchli, contabilista, banduna la LR suenter 11 onns da lavur; *Romedi Arquint*, collavuratur regional per l'Engiadina en mesa piazza, suenter 3 onns da lavur. Sco nova responsabla per il post da finanzas vegn elegida *Ester Caduff* (1974) da Degen, sco nov collavuratur per l'Engiadina en mesa piazza *Roman Bezzola* (1947) da Champfèr. *Sandra Huber* ha terminà l'emprendissadi da biro. En il post da translaziun ha *Gabriela Holderegger* surpiglià in pensum parzial sper sia scolaziun teoretica sco translatura. *Daniel Telli* lavura a temp parzial vid projects da linguatg.

Per restructurar la contabilitad ed accompagnar l'introducziun dal nov sistem ha dunna *Cecilia Manetsch-Derungs* retschet in'incumbensa speziala.

9 studentAs han fatg stages dad 1 – 3 emnas en ils divers posts da lavur da la LR.

En in reglament per in fond d'assistenza per il persunal LR vegn fixà l'adiever dad ina summa tenor bilantscha, accumulada cun contribuziuns da la LR sco emploiadra a personas ch'han bandunà l'organisaziun avant la pensiun e che n'han a ses temp betg retschet las contribuziuns da l'emploiader. Quest fond è vegnì sancziunà da la controlla da finanzas dal chantun Grischun.

Entradas spezialas

Ultra da las contribuziuns directas da la confederaziun e dal chantun e da las entradas ord ediziuns ha la LR già las sequentas entradas supplementaras pli grondas:

Contribuziun federala speziala per „Linea diretta“	55 100.—
Chantun Grischun	
– per scolinas d'exercizi	5 284.60
– per contribuziuns vid las pajas da las mussadras	25 002.95
Citad da Cuira	
– instrucziun rumantscha	5 000.—
– scolinas	95 000.—
Citad da Turitg	
– contribuziun 1995	5 000.—
Uniun da scolinas Cuira	
- contribuziun al transport dals scolarets	11 850.—
Pro Patria	
– per Seminari da Pasca (SePa)	10 000.—
– per Punts	20 000.—
Testament anonim	25'000.—
Donaziun:	
– Heinrich Schmid	15 000.—
Scuntrada:	
– Vischnanca burgaisa da Domat	25 000.—

Contribuziuns spezialas

La LR sustegna, ultra da las contribuziuns per ediziuns, ovras musicalas e projects da teater, ils sequents projects:

- Cuminonza romontscha Flem: Senda linguistica
- Hochparterre: translaziun „Construir en il Grischun“
- Movie Encarden Surrein: Film „Onna“
- Fundaziun Retoromana e Fundaziun Planta: curs da rumantsch
- Saira litterara Luisa Famos a Turitg
- Associazion per la promoziun da l'instrucziun bilingua: dieta a Cuir
- Diversas inscripziuns rumantschas
- Fundaziun „Scienza e giuventetgna“: lavur davart il rumantsch
- Societad per la perscrutaziun da la cultura grischuna: „Contacts e lingua“ a Soazza
- Project „KulTour-de-Suisse“
- „Dis da cultura alpina“ a Tusaun
- Seminari da Pasca da la GCEE a Zuoz.

Situaziun finanziaria generala

Il preventiv per 1996, approvà da la radunanza da delegadas e delegads ils 09-12-1995, nun è vegnì acceptà da las autoritads chantunalas. En discussiun tranter chantun, las uniuns regionalas e la LR è vegnì cunvegnerà ina reducziun da fr. 183 000.–. En spezial n'han il servetsch per linguistica applitgada e diversas ediziuns e projects betg pudì vegnir realisads tenor plan. La reducziun è vegnida sancziunada da la radunanza da delegadas e delegads sut la cundiziun ch'ins possia quintar per 1997 cun in augment da las contribuziuns federalas per la lavur da la LR. Il chantun surpiglia da nov diversas incumbensas supplementaras en il sector da la scolaziun, surtut al cunfin linguistic, e da la translaziun, era sin plaun communal e regional.

Il preventiv per 1997, decidì en la radunanza dals 14 da december, quinta cun ina contribuziun da la confederaziun ch'è per fr. 157 979.– pli auta che quella da 1996.

Spierta rumantscha

Tenor ils novs tschentaments da 1994 figurescha la „spierta rumantscha“ sco ina da las funtaunas da finanzas da la LR. Diversas discussiuns han mussà che la realisaziun da questa idea è difficila. Il mantegniment da la lingua vala oz sco pensum public; la lavur rumantscha da la LR, ils meds da massa e la perscrutaziun èn professionalisads e pajads sco lavur professiunala; las contribuziuns dal maun public èn considerablas; bleras persunas fan ina spierta indirecta cun far part en gremis rumantschs, cun manar uniuns per rumantsch, cun duvrar il rumantsch per inscripziuns ed en lur lavur, cun sustegnair ediziuns e gasettas, cun commemoranzas en uniuns sco la Quarta Lingua, la Pro Svizra Rumantscha e l'Uniun rumantsch grischun.

Per pudair instradar cun success ina spierta rumantscha sin vasta basa stuessan l'emprim ils exponents ed ils emploiads dad instituziuns rumantschas dar l'exempel da solidaritad.

Infrastructura da biros, biblioteca, archiv

L'infrastructura da biros e per l'elavuraziun electronica da datas è vegnida adattada als novs basegns. Cun las midadas persunalas en il post da finanzas è la contabilitad vegnida restructurada. Quint e preventiv vegnan en l'avegnir a sa preschentar en nova furma; ils programs da la contabilitad da finanzas (cudesch principal), da debiturs, crediturs, vendita, inventari e pajas èn directamain connectads.

La biblioteca da la LR vegn amplifitgada regularmain cun las novas ediziuns che cumparan, dentant betg tgirada professiunalmain. Al'archiv vegnan aggiuntadas las novas materialias tenor la sistematica cumprova-da.

DOCUMENTS

1. Ordinaziun davart agids finanzials per mantegnair e promover la lingua e cultura rumantscha e taliana dals 26 da zercladur 1996

Il cussegl federal svizzer, sa basond sin l'artitgel 6 da la lescha federala dals 6 october 1995 1) davart ils agids finanzials per mantegnair e promover la lingua e cultura rumantscha e taliana ordaina:

I. partiziun: Agids finanzials al chantun Grischun

Art. 1 Mesiras generalas

Mesiras generalas per mantegnair e promover la lingua e cultura rumantscha e taliana èn:

- a. las mesiras dal chantun:
  1. en ils fatgs d'educaziun,
  2. per in diever consequent da sias linguas uffizialas,
  3. per promover l'identitad linguistica e culturala;
- b. il sustegnimient da projects da terzs che han la finamira da promover lingua e cultura rumantscha e taliana;
- c. il sustegnimient da projects da terzs che s'occupan scientificamain dal mantegniment e dal svilup da la lingua rumantscha.

Art. 2 Organisaziuns ed instituziuns

I constat che la Lia Rumantscha e la Pro Grigioni Italiano accumplechan incumbensas surregiunalas per mantegnair e promover la lingua e cultura rumantscha e taliana.

Art. 3 Promoziun da l'activitad editoriala

La confederaziun sustegna en particular:

- a. la publicaziun da texts en lingua rumantscha e taliana;
- b. la translaziun da publicaziuns en rumantsch;
- c. la translaziun en talian da publicaziuns d'autras linguas naziunals.

Art. 4 Promoziun da la pressa rumantscha

Promoziun da la pressa rumantscha po signifitgar particularmain il sustegn:

- a. per gasettas e revistas che cumparan regularmain en lingua rumantscha;
- b. per in'agentura da novitads rumantscha.

Art. 5 Fixaziun dals agids finanzials federals

Ils agids finanzials federals al chantun sa movan tranter

- a. 25–75 pertschient dals custs betg cuvrids per mesiras generalas;
- b. 50–90 pertschient dals custs betg cuvrids per sustegnair organisaziuns ed instituziuns;

- c. 25–75 pertschient dals custs betg cuvrids per promover l’activitad editoriala;
- d. 25–75 pertschient dals custs betg cuvrids per promover la pressa rumantscha.

Art. 6 Criteris per fixar ils agids finansials

L’agid finansial da la confederaziun concedì en il cas concret vegn fixà particularmain tenor:

- a. l’urgenza da la mesira per la politica da linguas;
- b. l’effect da la mesira per mantegnair e promover la lingua e cultura;
- c. la purtada generala da la mesira;
- d. l’innovativitad da la mesira.

II. partiziun: Agids finansials al chantun Tessin

Art. 7 - 10

III. partiziun: Execuziun

Art. 11 Procedura

- ¹ Ils chantuns Grischun e Tessin inoltreschan a l’Uffizi federal da cultura (Uffizi) mintgamai fin ils 30 da november ina dumonda per la concessiun d’in agid finansial per il proxim onn.
- ² A las dumondas ston vegnir aggiuntads:
  - a. in preventiv;
  - b. in program ed ina descripziun detagliada da las singulas mesiras planisadas;
  - c. per il sustegniment d’organisaziuns ed instituziuns sto esser aggiuntada la dumonda da quellas al chantun cun lur program annual, il preventiv, il rapport da l’activitad ed il quint annual.
- ³ Ils chantuns aggiuntan a la dumonda in rapport davart l’execuziun e l’effect da las mesiras sustegnidas l’onn precedent.
- ⁴ L’Uffizi è cumpetent per l’examinaziun da l’istanza.

Art. 12 Cundiziuns e grevezzas

La concessiun d’in agid finansial als chantuns Grischun e Tessin po vegnir colliada particularmain cun las grevezzas e cundiziuns, che

- a. l’effect da la mesira vegnia examinada periodicamain;
- b. i vegnia collavurà cun las organisaziuns linguisticas;
- c. experts vegnian consultads;
- d. rapports intermediars spezials vegnian inoltrads a l’Uffizi.

Art. 13 Fixaziun dals agids finansials

Il Departament federal da l’intern fixescha l’autezza da l’agid finansial.

Art. 14 Coordinaziun

L’Uffizi oranisescha almain ina giada l’onn ina seduta da coordinaziun cun represchentants dals chantuns Grischun e Tessin.

IV. partiziun: Entrada en vigur

Art. 15

Quest'ordinaziun entra en vigur il 1. d'avust 1996.

2. Lescha da scola dal Grischun

Artitgel 4quiquies, lescha

La cumissiun e la regenza proponan la sequenta formulaziun:

- ¹ En las scolas primaras ed en las classas pitschnas esi d'offrir almain ina lingua chantunala sco segunda lingua en furma d'in rom obligatori.
- ² Il segund linguatg en scolas primaras ed en classas pitschnas rumantschas e talianas è il tudestg. Il segund linguatg en scolas primaras ed en classas pitschnas da lingua tudestga è il talian. Il segund linguatg en scolas primaras ed en classas pitschnas da lingua tudestga cun instrucziun rumantscha è il rumantsch, uschelunsch che quel na vegn betg remplazzà dal talian sin fundament d'in conclus da vischnanca.
- ³ Tras in conclus da vischnanca po vegnir instrui en scolas primaras ed en classas pitschnas da lingua tudestga rumantsch enstagl dal talian. Las vischnancas han era la pussaivladad d'offrir talian e rumantsch sco roms d'elecziun obligatoris. En quest connex po il rumantsch vegnir instrui l'emprim sco rom obligatori durant las emprimas trais classas primaras.
- ⁴ Ils detagls regla il Cussegl grond en l'ordinaziun executiva.

Artitgel 15bis, al. 3 e 4, ordinaziun

Proposta da la cumissiun e da la regenza

- ³ Sch'i vegn purschi en ina vischnanca rumantsch e talian sco roms d'elecziun obligatoris, decidan ils represchentants legals en tgenina da las duas linguas che lur uffant è d'instruir. En cas motivads po il cussegl da scola lubir regroupaziuns sin dumonda dals represchentants legals. Partiziuns cun main che tschintg scolars astgan vegnir manadas be en cas excepziunals e cun la lubientscha da la regenza.
- ⁴ En scolas primaras ed en classas pitschnas da lingua tudestga en cumins per gronda part rumantschs po il chantun promover tras ina cussegliaziun adequata l'introducziun e l'instrucziun dal rumantsch en il senn d'in linguatg da sentupada e da vischinanza.

3. Decisiun da la regenza grischuna dals 02-07-1996 (parts impurtantas) conc. il rumantsch grischun

„Lungatg uffizial per la confederaziun

- La pratica dalla confederaziun da duvrar il rumantsch grischun, duei vegnir cuntinuada.

- Las translaziuns han da succeder en ina dimensiun cunvegnetta. En quei connex duein meins damondas da prestisch, denton pli-tost il nez practic star el center dil diever en la veta da mintgadi.
- Il program da translaziun duei era vegnir fixaus en cunvegnientscha cun il cantun.

Lungatg ufficial dil cantun

- Sch'il cantun sedrezza all'entira populaziun romontscha, fa el diever dil rumantsch grischun.
- Sch'il cantun sedrezza a regiuns (intschess idiomatics), a singulas vischnauncas u a singulas burgheisas ed a singuls burgheis, sa el far diever dils idioms.

Cass specials per las dertgiras ed ils cudischs da dretg:

- Sch'ina partida da process romontscha pretenda, san era ils conclus, las communicaziuns e las decisiuns sco era ils protocols d'interrogaziun en inquisiziuns penals vegnir fatgs en rumantsch grischun.
- Il cudisch da dretg ei da menar el futur mo en rumantsch grischun.

Lungatg cantunal da scola egl intschess linguistic romontsch

Il sector dalla scola populara:

- La scola populara elaborescha la basa linguistica; quella fuorman ils idioms.
- La realitad linguistica duei vegnir tractada en scola: Tochen la fin dalla scola populara duei ei vegnir elaborau informaziuns e certas enconuschientschas passivas davart il rumantsch grischun. En quei connex duein ils scolars vegnir confruntai a moda fetg reservada cun il rumantsch grischun.
- En vesta alla situaziun difficila sil sector dils lungatgs (introducziun FSU e las consequenzas da quel pigl intschess linguistic romontsch, specialmein era sin scalem dalla scola secundaria I, experiments da scola a Samedan, Bravuogn etc.) sto il departament d'educaziun elaborar co proceder exact en caussa. Ils interess dils affons ein da risguardar en quei connex commensuradamein.
- Eventuals experiments da scola en rumantsch grischun (p. ex. en vischnauncas al cunfin linguistic) san dar sclariment davart il proceder futur. Quels experiments duein vegnir accumpignai d'experts.

Sector dalla scola secundaria II:

- Sin quei sector s'inscuntran scolaras e scolars da differents idioms, aschia ch'ei duei vegnir dau dapli atenziun al rumantsch grischun. Ils concepts corrispundents ein d'elaborar da specialists.

Sebasond sils resultats dalla retscherca davart l'acceptanza d'in lungatg da scartira romontsch unificau e sin fundament dalla proposta unanima dalla grupp da lavur concluda la Regenza:

1. La Regenza pren enconuschientscha dalla posiziun dalla gruppa da lavur davart la consultaziun dalla populaziun romontscha concernent in lungatg da scartira communabel, rumantsch grischun u in idiom existent, sco era dallas recumandaziuns co proceder concretamein.
2. Ils quater puncts principals presentai dalla gruppa da lavur sco posiziun da principi ein da considerar sco recumandaziun generala per applicar in lungatg da scartira romontsch unificau.
3. La realisaziun dallas recumandaziuns ein da prender en mira pils singuls secturs. Aschilunsch ch'ei dat buca decrets e conclus che camondan enzatgei auter, sa ei gia vegnir fatg diever dil rumantsch grischun.
4. Las damondas giuridicas e praticas en connex cun la realisaziun d'ina regulaziun cantunala davart ils lungatgs ufficials vegnan elaboradas communablamein dil departament d'educaziun, cultura e protecziun digl ambient (direcziun) e dalla canzlia cantunala.
5. Per la realisaziun sil sector da scola elaborescha il departament d'educaziun ils concepts necessaris.
6. Las propostas per reglar il lungatg uffical romontsch dalla confederaziun ein da tarmetter sco recumandaziun al departament federal digl intern.
7. La Regenza considerescha l'incumbensa surdada alla gruppa da lavur per ademplida.
8. Communicaziun agl incumbensau per damondas da cultura e medias, p.m. dalla gruppa da lavur; alla canzlia cantunala; a tut ils departaments; alla controlla da finanzas dil cantun; al departament federal digl intern, 3003 Berna; alla Lia Rumantscha, via da la Plessur 47, 7000 Cuera, ed en dubel al departament d'educaziun, cultura e protecziun digl ambient.

4. Intervenziuns parlamentaras en il cussegl grond

- Interpellaziun Arquint conc. sustegn da las duas linguas minoritaras rumantsch e talian tar la revisiun dal dretg da scolas medias (vesair protocol dal cussegl grond, october 1996)
- Interpellaziun Schwarz conc. la collavuraziun da las scolas professunalas a Cuira e Glion en la scolaziun generala per scolaras e scolar da la Surselva (vesair protocol dal cussegl grond, october 1996)

5. Resultats da la votaziun federala dals 10-03-1996 davart l'artitgel da linguas (art. 116 CF)

	Gea	%	Na	%
Turitg	188 055	79.6	48 421	20.4
Berna	150 336	73.7	53 835	26.3
Lucerna	53 328	71.6	21 207	28.4
Uri	6 789	65.0	3 657	35.0
Sviz	13 638	66.4	6 922	33.6
Sursilvania	3 974	69.4	1 754	30.6
Sutsilvania	7 135	68.8	3 245	31.2
Glaruna	7 456	76.8	2 264	23.2
Zug	14 661	72.6	5 540	27.4
Friburg	50 850	76.7	15 455	23.3
Soloturn	37 432	74.1	13 096	25.9
Basilea-citad	39 185	81.4	8 979	18.6
Basilea-champagna	37 519	77.6	10 841	22.4
Schaffusa	20 528	75.9	6 536	24.1
Appenzell dador	8 186	69.1	3 670	30.9
Appenzell dadens	1 784	71.3	719	28.7
Son Gagl	62 448	72.7	23 505	27.3
Grischun	24 699	68.3	11 472	31.7
Argovia	80 338	71.9	31 500	28.1
Turgovia	30 775	70.1	13 137	29.9
Tessin	52 080	84.2	9 826	15.8
Vad	51 528	82.7	10 782	17.3
Valais	22 548	75.4	7 371	24.6
Neuchâtel	19 102	82.4	4 082	17.6
Genevra	50 775	85.8	8 449	14.2
Giura	11 536	80.6	2 729	19.4
Svizra	1 046 685	76.1	329 057	23.9

6. Revisiun da las directivas da translaziun da la regenza grischuna dals 17-12-1996

I. En general

Questas directivas reglan la translaziun da texts uffizials dal cussegl grond, da la regenza e da l'administraziun en talian e rumantsch. Ellas han l'intent da garantir in'applicaziun uschè vasta sco pussaivel dal talian e dal rumantsch en il contact cun la populaziun e cun las autoritads ed ils uffizis ordaifer l'administraziun.

Art. 2

En talian e rumantsch vegnan per regla translataids:

- a) decrets, cunvegnas interchantunales e conclus dal cussegl grond ch'èn previs per la publicaziun en il cudesch da dretg grischun;
- b) las explicaziuns tar las votaziuns dal pievel sco er ils cedels da vuschar e d'eleger;
- c) las publicaziuns en il feagl uffizial dal chantun, uschenavant ch'ellas èn da muntada per l'entir chantun u spezialmain per ils territoris da lingua taliana resp. rumantscha;
- d) las decisiuns e disposiziuns da la regenza e da l'administraziun; actas preliminaras sco particularmain descripziuns e rapports technics èn excepidas da la translaziun;
- e) directivas e circularas che sa drizzan a vischnancas, ad autras corporaziuns u organisaziuns en l'entir chantun u spezialmain a talas en territoris da lingua taliana resp. rumantscha;
- f) projects preliminaris impurtants tar leschas che van en consultaziun;
- g) respostas sin intervenziuns parlamentaras en il cussegl grond, uschenavant ch'ellas vegnan publitgadas en las medias;
- h) comunicaziuns a las medias dal cussegl grond, da la regenza, dals departaments e dals uffizis;
- i) correspundenza;
- k) inscripziuns vi d'edifizis uffizials, vi d'auters edificis accessibels al public e vi da scolas dal chantun.

Art. 3

Da princip dastgan texts uffizials vegnir consegnads u publitgads pir cur ch'er las translaziuns èn avant maun.

Da quest princip dastgan vegnir fatgas excepziuns per motifs impurtants. Quest princip na vala betg per la publicaziun da decrets che vegnan integrads en il cudesch da dretg grischun e per publicaziuns en il feagl uffizial dal chantun.

Art. 4

Las translaziuns da texts ch'èn da muntada per l'entir chantun vegnan fatgas en rumantsch grischun.

Uschenavant che translaziuns sa drizzan a regiuns, a singulas vischnancas u a burgaisas e burgais singuls, poi vegnir fatg diever dals idioms correspundents.

Reglamentaziuns spezialas en decretos surordinads restan resalvadas.

II. Organिसaziun

Art. 5

La chanzlia chantunala procura il servetsch da translaziun e surveglia l'activitad da translaziun en l'administraziun.

Ultra da quai esi l'incumbensa dal servetsch da translaziun da cussegljar ils departaments ed ils uffizis en dumondas da translaziun e, uschenavant che quai è necessari, da coordinar l'activitad da translaziun en l'administraziun.

Art. 6

Ils departaments ed ils uffizis fan sezs las translaziuns en il rom da lur pussaivladads da persunal e da qualificaziun.

Servetschs da translaziun existents en ils uffizis èn er obligads dad far translaziuns per auters departaments ed uffizis en il rom da lur capacitad libra.

Art. 7

Translaturs privats dastgan vegnir engaschads be lura, schi na vegnan betg en dumonda schliaziuns entaifer l'administraziun.

Art. 8

Il servetsch da translaziun da la chanzlia chantunala ed ils servetsch da translaziun existents en ils uffizis collavureschan in cun l'auter.

Art. 9

Ils departaments ed ils uffizis pon dar directamain incaricas al servetsch da translaziun da la chanzlia chantunala. L'incumbensader ed il translatur fixeschan comunablamain il termin per la translaziun. Quel sa drizza tenor la difficultad dal text, tenor l'urgenza e l'occupaziun dal translatur u dal servetsch da translaziun.

Art. 10

Sch'i vegnan relaschadas savens decisiuns e disposiziuns sco er correspundenzas tenor il medem u sumegliant text, èn ils departaments ed uffizis obligads da far u laschar translatur models correspundents.

Las translaziuns vegnan alur adattadas dals departaments ed uffizis al cas concret.

Art. 11

Questas directives van en vigur il 1. da favrer 1991.*

* *Quest reglament datescha dal schaner 1991, ha dentant integrà las midadas approvadas da la regenza grischuna ils 17-12-1996.*

7. Reglament da translaziuns dals 16-08-1996

I. Intent

La Lia rumantscha maina in post da translaziun che stat a disposiziun per tuttas translaziuns da texts da divers linguatgs en rumantsch e dal rumantsch en divers linguatgs.

II. Incumbensas dal post da translaziun

Il post da translaziun

- coordinescha, gestiunescha ed exequescha las dumondas ed incumbensas per translaziuns
- acquirescha lavurs da translaziun tar instituziuns publicas e privatas
- metta quint per las translaziuns
- repassa e curregia texts fatgs ordaifer la LR.

III. Incumbensas da las translaturas e dals translatur

Las translaturas ed ils translatur procuran per ina lavur da translaziun professiunala e linguisticamain correcta. Els/ellas sa tegnan vid ils termins fixads e contacteschan directamain ils incumbensaders da translaziuns en cas che texts nun èn clers. Translaturas e translatur segnan il text per l'adiever intern cun lur num.

IV. Collavuraziun cun il post da linguatg

Per dumondas da terminologia speziala stat il post da linguatg da la LR a disposiziun. El fa ina lectura critica e correcturas da texts pli difficils. El sa gida cun il servetsch da translaziun tenor basegn.

V. Tariffas

Il post da translaziun sto tant sco pussaivel purtar sasez. Las translaziuns vegnan messas a quint als incumbensaders.

Las tariffas da la LR correspundan a quellas dal servetsch da translaziun da la confederaziun e vegnan adattadas a quellas regularmain. Per instituziuns socialas, caritativas e culturalas po il post da translaziun exequir translaziuns curtas gratuitamain. Per autras organisaziuns e persunas po vegnir fatg lavur da translaziun gratuita en cas excepziunals.

Translaziuns da texts pli lungs per in pretsch reducì (evtl. er gratuitas) dovran las decisiuns sequentas:

- translaziuns che custassan fin fr. 1 000.-: en cumpetenza dal secretari
- translaziuns che custassan sur fr. 1 000.-: decisiun da la suprananza.

Per translaziuns pli lungas al telefon vegn da princip mess quint tenor il temp impundì.

VI. Confidenzialitad

Il post da translaziun e las traducturas ed ils traducturs s'obligheschan da tractar confidenzialmain las incumbensas ed il cuntegn dals texts che vegnan elavurads.

VII. Incumbensas e cumpetenzas dals collavurators regiunals

- a) Puncts 3 – 6 valan da princip er per ils collavurators regiunals.
- b) Il collavuratur regional è incumbensà (tenor reglament cif. 5.1.3.) dad exequir e/u intermediar traducziuns per instanzas publicas e privats.
- c) Per translaziuns pli grondas e per translaziuns litteraras (incl. cudeschs d'uffants e teaters) tschertga/incumbensescha il collavuratur regional en cunvegna cun la LR e las uniuns regiunals terzas persunas e sa gida en quels cas cun ils translators/las translaturas.
- d) Curts texts da rutina pon ils collavurators regiunals translatar en atgna cumpetenza gratuitamain. Per texts pli lungs/grevs ston las tariffas tenor punct 5 vegnir resguardadas. En tals cas sto il post da translaziun da la LR vegnir orientà, il qual procura che la translaziun vegnia messa a quint. Entradas per translaziuns, fatgas dals collavurators regiunals, van entiramain a la Lia rumantscha.

VII. Entrada en vigur

Quest reglament entra en vigur il 01-07-1996.

El remplazza il reglament vertent dals 26-10-1987.

Decidì ed approvà da la suprastanza LR ils 16-08-1996, suenter consultaziun tar las uniuns regiunals.

8. Urden davart la sorveglianza dals collavurators regiunals

1. Il reglament per ils collavurators regiunals tenor il stadi dals 05-05-1995 ed il carnet da duairs per la cumissiun accumpagnanta, approvà dal cussegl il 05-05-1995, valan sco basa directiva.
2. La lavur duai succeder sin basa da confidenza e duai vegnir exequida cun la meglra efficacitad pussaivla.
3. La sorveglianza e controlla da la lavur vegn fatga tras la persuna da la CA ensemen cun il president/la presidenta da l'uniun affiliada pertutgada. Quels infurmeschan il secretari LR che dat rapport e suttametta decisiuns necessarias a la suprastanza LR.

4. Ils collavuratur regionalis dattan rapport da lur lavur quotidiana sco fin uss, era concernent il temp da lavur. Els surdattan quest rapport al secretariat LR per mauns da la CA e dals presidents da las uniuns affiliadas. En sedutas cuminaivlas discuta la CA cun il secretari davart directivas generalas per la surveglianza e per l'execuziun da la lavur.
5. Ils rapports regulars dal secretari cun ils collavuratur restan. Las sedutas ensemen cun la CA vegnan organisadas tenor basegn.
6. Ils programs da lavur semestrials dals collavuratur regionalis vegnan discutads ed approvads da las suprastanzas regionalas e sutta-mess a la LR per mauns da la CA e da la suprastanza LR. La LR po surdar incumbensas als collavuratur.
7. Concernent il temp da lavur e la cumpensaziun dad uras valan ils urdens chantunals respectivs ed ils contracts da mintga collavuratur. Las vacanzas vegnan coordinadas cun l'uniun affiliada respectiva e cun il secretariat LR.
8. Las spesas per viadis, telefons e tschaveras ordaifer, etc. vegnan nudadas tenor ils fegls uffizials per spesas e pajadas 50% da la LR e 50 % da la regiun regionala. Il post da finanzas LR fa las controllas e la repartiziun tranter LR ed uniuns a la fin da l'onn. Per acziuns che chaschunan autas spesas (dapli che 300.– fr. per mintga part) dovri in'infurmaziun e permissiun speziala. Ils custs per material da biro: 50% LR e 50% uniuns. Quest urden tenor pct. 8 vegn rediscutà en cas da difficultads.

Defunctas e defuncts 1996

Nus ans regurdain en pia memorgia dals defuncts stads engaschads en il moviment linguistic-cultural rumantsch u per il rumantsch.

Robert Henry Billigmeier   1917 – 1996

Conradin Bonorand-Andry   1914 – 1996

Pieder Giusep Cavigelli-Moser   1913 – 1996